

BAŞKENT ÜNİVERSİ
STRATEJİK ARAŞTIRMALAR MERKZİ

PANEL

“Son Gelişmeler IŐıĝında Avrupa Birliĝinin Geleceği ve Tırkiye”

26.03.2003

Saat: 14.0

SUNUCU- Sayın Milli Güvenlik Kurulu Genel Sekreteri, sayın büyükelçiler, saygıdeğer konuklar ve sayın basın mensupları, “Son Gelişmeler Işığında Avrupa Birliğinin geleceği ve Türkiye” konulu panelimize hoş geldiniz.

Öncelikle, açılış konuşmasını yapmak üzere Stratejik Araştırmalar Merkezi Müdürü Prof. Dr. Sayın Enver Hasanoğlu’nu kürsüye davet ediyorum.

Prof. Dr. ENVER HASANOĞLU (Başkent Üniversitesi Stratejik Araştırmalar Merkezi Müdürü)- Sayın Rektör Vekilim, Sayın Komutanım, değerli büyükelçiler, sevgili konuklar, basınımızın güzide temsilcileri, sevgili öğrenciler; Başkent Üniversitesi Stratejik Araştırmalar Merkezi, bugün bir konuyu daha ele almakta.

Bildiğiniz üzere geçen aylarda tam hassas dönemdeyken Kıbrıs konusunu gündeme getirdik; geçen ay, Ortadoğu ve muhtemel gelişmeleri gündeme getirdik, bugün de önemli bir konu tekrar gündeme gelmektedir; “Son Gelişmeler Işığında Avrupa Birliğinin geleceği ve Türkiye” Bildiğiniz gibi Avrupa Birliği, kurulan, kurulmuş olan bir yapı ve biz de Türkiye olarak senelerden beri buraya girmeye çalışmaktayız.

Efendim, “Girelim mi, girmeyelim mi?” tartışmaları sürüp gitmektedir; fakat bir gerçek vardır. Biz, ülke olarak Avrupa Birliğinin düzeyini çizip, ona göre kendimizi geliştirmemiz gerekir kanısındayım. “Girer miyiz, alırlar mı, almazlar mı?” O, ayrı konudur. Birisi bu. İkinci bir konu ise; bildiğiniz gibi Avrupa Birliği, hele bu son olaylardan sona Başkan Bush’un dediği gibi üçe bölünmüş vaziyette. 8 devlet kesintisiz Amerika’yı desteklemekte, yeni aday olan 10 ülke bir bildiriyle desteklediklerini söylemekte ve bazı ülkeler de buna karşı olduklarını söylemektedir. “Onun için bizim, kendi ulusal çıkarlarımızı göz önünde tutarak, bu birliğe girip, girmemede karar vermemiz gerekiyor” diye düşünüyorum.

Ben, sözlerimi fazla uzatmak istemiyorum. Şimdi hepimizin tanıdığı bir konuşmacı uzmanımız, Avrupa Birliği Genel Sekreterimiz Sayın Murat Sungar konuşacaklar. Sonra hocamız Ali Bozer’in yönetiminde panelistlerimiz vardır. Sayın Büyükelçimiz Onur Öymen, İ.K.V. Eski Başkanı Meral Gezgin Eriş, Sayın Büyükelçimiz Gündüz Aktan Bey ve Ankara Hukuk Fakültesinden Hocamız,

Tuğrul Arat. Katılımınızdan dolayı teşekkür ediyorum ve panelin başarılı geçmesini diliyorum.

Hepinize saygılar sunarım.

SUNUCU- Şimdi, Rektör Vekilimiz Prof. Dr. Sayın Nevzat Bilgin'i, konuşmasını yapmak üzere kürsüye davet ediyorum.

Prof. Dr. NEVZAT BİLGİN (Rektör Vekili)- Sayın milli Güvenlik Kurulu Genel Sekreteri, sayın büyükelçiler, saygıdeğer konuklar, sevgili öğrenciler ve basınımızın değerli mensupları; ben uzun bir konuşma yapacak değilim. Öncelikle, çoğunuzun yakından tanıdığı Rektörümüz, Sayın Prof. Dr. Mehmet Haberal, bu toplantıya madden katılmadığı için son derece üzgün olduğunu belirtip, bu açılış konuşması için beni görevlendirdi. Sebebini de söyleyeyim. Şu anda "Avrupa Birliği" demeyim; ama Avrupa Transplantasyon Birliğinden 2 tane kadavra böbreği dün gece yarısı geldi ve Rektörümüz, rektörlükten öte de tıp doktoru ve bir transplantasyon cerrahı olduğu için, şu anda bu ameliyatları artarda yapmak durumunda. Ben de,"Avrupa Birliği mi, insan hayatı mı?" diye sordum, "gayet tabii insan hayatı" dedi. Sizlere hem böyle bir toplantının üniversitemizde yapılması, hem de son derece güzide, bu konuda deneyimli konuşmacıların burada yer alması dolayısıyla tekrar hoş geldiniz diyorum.

Bir şey daha söylemeden geçemeyeceğim. Panel; "Son Gelişmelerin Işığında Avrupa Birliğinin Geleceği ve Türkiye. Son gelişmeler öyle hızlı oldu ki, dünden bugüne değişiyor, hatta Kopenhag Kriterleri de değişmeye başladı. Tabii basından ve televizyondan duyduğumuz kadarıyla, bir de Türk Ordusunun Kuzey Irak'a girip, girmemesi konusu da kriterlerin içine girdi. Bu, yoktu. Onun için bu hızlı gelişmelerde sayın panelistlerimizin, benim gibi sadece düz vatandaş olarak; ama bu ülkenin duyarlı bir vatandaşı olarak bunları takip eden bir kişinin dışında, bu değerleri birazdan buradan alacağız.

Hepinizi saygıyla selamlıyorum.

SUNUCU- Sayın Bilgin'e teşekkür ediyoruz.

Şimdi de konuk konuşmacımız, Avrupa Birliği Genel Sekreteri Sayın Murat Sungar'ı, konuşmasını yapmak üzere kürsüye davet ediyorum.

MURAT SUNGAR (Avrupa Birliği Genel Sekreteri)- Sayın Rektör Vekilim, değerli katılımcılar, sayın davetliler, uzun süredir Türkiye'nin en önemli siyasi hedefi olan Avrupa Birliğine katılım sürecinin belki de en kritik döneminde, Türkiye-Avrupa Birliği ilişkilerini irdelemek üzere düzenlenen bu zamanlı toplantıya hitap etme fırsatını verdiğiniz için teşekkür ederim.

Şunu hemen belirtmeliyim ki, devlet memurları, düşünceleri ne olursa olsun, bu tür konuşmalarda belli parametreleri aşamazlar. Dolayısıyla konuya da ayrı bir perspektif, pek kolay veremezler. Bu yüzden de konuşmaları genellikle sıkıcı olur, çok fazla enteresan olmaz. Dolayısıyla bunun şuurunda olduğumu belirterek sözlerime başlamak istiyorum.

Türkiye'nin, Avrupa coğrafyasının bir parçası olarak tarih boyunca bu kıtanın siyasi, ekonomik ve kültürel oluşumuna yapmış olduğu katkıyla, ülkemizin AB süreci arasındaki ilişkiyi görmemek mümkün değil. Cumhuriyetten önce ve sonra, Türkiye'nin diğer Avrupa devletleriyle ilişkileri bazen çatışma, bazen barış ve işbirliği ekseninde geçtiğimiz yüzyıla kadar gelmiştir. Bunun sonucunda doğal olarak karşılıklı bir etkileşim oluşmuştur. Kabul etmek gerekir ki, Avrupa tarihinin Türkiye'ye atıfsız yazılması mümkün olmadığı gibi, kendi tarihimizin de Avrupa'ya atıf yapmaksızın kaleme alınması olanaksızdır.

Bütün bu gelişmenin bir sonucu olarak Türkiye Cumhuriyeti de, diğer Avrupa ülkeleriyle paylaşılan ortak temel değerler üzerine kurulmuştur. Daha yarım asır öncesine kadar etnik, dinsel ve hatta mezhep farklılıklarına dayanan aşırı milliyetçilik akımlarının beslediği husumet dalgalarıyla dünyayı, İkinci Dünya Savaşına sürükleyen Avrupa, geçmişinden ders almış ve demokrasi, insan hakları ve kalkınma arasındaki dengeyi kurarak, barış ve istikrarı sağlamayı amaçlayan bir bütünleşme sürecine girmiştir.

Bu bütünleşme sürecine tam katılım, Türkiye Cumhuriyetinin tüm hükümetlerinin istisnasız hedefi olmuştur. Bilindiği gibi Türkiye, İkinci Dünya Savaşı sonrasında Avrupa'da oluşan hemen hemen tüm örgütsel yapılarda kurucu veya ilk üyeler arasında yerini almış ve bu sürece aktif katkıda bulunmuştur. Bu çerçevede, o zamanki adıyla Avrupa Ekonomik Topluluğunun daha ilk yıllarında üyelik başvurusunda bulunmuş, 1963 yılında da bu toplulukla tam üyelik sürecinde bir aşama olarak görülen Ortaklık Anlaşmasını imzalamıştır. Bu anlaşmada öngörülen Gümrük Birliği, hepimizin bildiği gibi çeşitli nedenlerle ancak 1995 yılında gerçekleşmiştir.

1990'lı yılların başında, Avrupa Kıtası'nı suni bir şekilde ayıran Demir Perdenin çökmesi ve soğuk savaşın sona ermesi üzerine Avrupa Birliği, 1993 yılında yapılan Kopenhag Zirvesinde merkezi ve Doğu Avrupa ülkelerini kapsayan bir genişleme sürecini başlatmıştır. AB üyeliği için gerekli şartları içeren ve esas itibarıyla Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesiyle, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesinin yarattığı içtihadın ta kendisi olan meşru Kopenhag Kriterleri de bu zirvede belirlenmiştir.

Bundan sonraki etapta genişlemenin, özellikle soğuk savaş döneminin izlerini kaldırmayı amaçladığını ve 1997 yılında Avrupa Birliğinin genişleme stratejisini ortaya koyan "Gündem 2000" belgesinde Türkiye'ye adaylık perspektifi verilmediğini görmekteyiz. Bu hatalı, belki de vizyon eksikliğinden kaynaklanan yaklaşım, 1999 Helsinki Zirvesinde, yine bildiğimiz gibi ülkemizin adaylığının resmen kabulüyle tashih edilmiştir.

Bu çerçevede Avrupa Birliği, diğer adaylar için olduğu gibi, Türkiye'nin adaylık şartlarını getirmesi için gerekli uyumlaşma alanlarını gösteren bir Katılım Ortaklığı Belgesini Şubat 2001'de hazırlamış, bunu takiben Türkiye de katılım ortaklığı belgesini dikkate alarak, bu alanlarda yapmayı öngördüğü uyum çalışmalarını tespit eden Ulusal Programını keza Mart ayında, Türkiye'nin, Ulusal Programının yayınlanmasından sonraki kısa sürede müzakerelerin başlaması için bir ön şart olan Kopenhag Siyasi Kriterlerini karşılamak için dev adımlar atmış olduğunu söylemek abartılmış bir ifade değildir. Kapsamlı anayasa değişiklikleri, yeni bir medeni kanun, muhtelif kanunlarda değişiklikler yapan 5 uyum paketi yasası, bunların tatbikine

yönelik ikincil mevzuat, reformların etkin uygulanmasıyla ilgili tedbirler, Türkiye'nin AB normlarını üstlenmedeki irade ve kapasitesini açıkça ortaya koymuştur.

Bu reformların uyum çalışmalarımız içindeki yeri, herhangi bir istatistiğe dökülerek değerlendirilemeyecek kadar temel ve önemlidir. Bütün bu nedenlerle son Kopenhag zirvesinde Türkiye'yle müzakere sürecinin başlatılmasıyla ilgili somut bir yol haritasının ortaya konulmasını veya en azından siyasi kriterler açısından geri kalan tali uyum çalışmalarının da tamamlanmasıyla, müzakere sürecinin kendiliğinden başlamasını sağlayacak bir karar alınmasını beklemekteydik.

Bu konudaki ısrar ve beklentilerin bir nedeni de, 10 yeni ülkenin katılımıyla birlikte Avrupa Birliği'nin karar alma mekanizmalarının ne şekilde ve derece etkin çalışacağına ilişkin endişelerdi. Diğer taraftan katılım sürecinde önümüzü daha net görebilmemiz, gerek kamu kuruluşlarımızın, gerek sivil toplumumuzun, uyum çalışmalarımıza yeni bir şevkle katılmalarını sağlayabilecekti. Bütün bu nedenlerle Türkiye'ye ilişkin değerlendirmenin 2004 yılı sonunda yapılması ve siyasi kriterlerin yerine getirilmiş olması halinde müzakerelerin gecikmeksizin başlatılması yönündeki kararın, beklentilerimizin altında kaldığını söylemek yanlış olmayacaktır.

Bazı çevrelerin, söz konusu kararda rol oynayan unsurlar arasında AB bürokrasisinin Türkiye'de çok hızlı bir şekilde gerçekleşen ve özellikle Kopenhag Zirvesine doğru yoğunlaşan reformların, aynı hızla uygulamaya konamayacağı endişesine sahip bulunduğunu belirttikleri dikkat çekmektedir. Öte yandan Avrupa'nın geleceğine ilişkin kurultayın başkanı Giscard d'Estaing'in, zirve öncesinde yaptığı yakışsız beyanların da etkisiyle bazı Avrupa Birliği kamuoylarında Türkiye'yle ilgili yapılan tartışmalar, AB seçmeninin, ülkemizin adaylığı konusunda daha fazla bilgilendirilmeye muhtaç olduğunu açıkça ortaya koymuştur.

Bütün bunlar, tabiiyle AB sürecimizin sekteye uğradığı anlamında gelmemektedir. Kopenhag Zirvesinde alınan karar, bize daha somut bir üyelik perspektifi vermektedir. Avrupa Birliği tarafı, daha önce diğer adaylar için yapıldığı gibi, şu ana kadar yapılan çalışmalar ışığında Katılım Ortaklığı Belgesini gözden geçirecektir. Ulusal Programımız da bu güncellenmiş belge dikkate alınarak

tarafımızdan yenilenecektir. Ülkemizin uyum çalışmaları ise aynı ivmeyle sürdürülmektedir.

Kalan mevzuat çalışmalarını 2004 yılı içinde, mümkün olan en erken tarihte ve her halûklarda Haziran ayına kadar tamamlanması ve reformların uygulanmasına ilişkin endişelerin, tereddüde mahal bırakmayacak şekilde giderilmesi hedeflenmektedir. Bu bağlamda özellikle siyasi reformların uygulanmasının, gerek resmi makamlarımız, gerek Avrupa Birliği Komisyonunca değerlendirilmesinin, önceden belirlenmiş bir metodoloji çerçevesinde yapılması şarttır.

Değerli konuklar, bir başka tartışma konusu da Kıbrıs sorununa kalıcı bir çözüm bulunup, bulunmamasının, Türkiye'nin adaylık sürecine olan etkisidir. Kıbrıs sorununun, Türkiye-Avrupa Birliği ilişkileriyle ne derece irtibatlandırılacağı konusu, nihai tahlilde Avrupa Birliğinin vereceği siyasi nitelikte bir karar olacaktır.

Biz, AB Genel Sekreterliği olarak, müzakerelerin başlamasına takaddüm eden bu devrede Kıbrıs gibi siyasi sorunları Avrupa Birliği-Türkiye ilişkilerinin dokusuna aykırı, yabancı unsurlar olarak telakki ediyoruz ve etmemiz gerektiğine inanıyoruz. Kıbrıs sorununun, Türkiye-AB ilişkileriyle irtibatlandırılmasının, zaman içinde değişik şekillerde tezahür ettiğini görüyoruz. Annan Planı çerçevesinde sürdürülen müzakerelerin başarısızlıkla sonuçlanmasından sonra Avrupa Birliği istikametinden gelen sinyaller, bu iki konunun yeniden ilişkilendirilmekte olduğu izlenimini kuvvetlendirmektedir. Komiser Verheugen ve Avrupa Birliği Sözcüsünün beyanlarını başka şekilde yorumlamak mümkün değildir.

Buna karşılık Avrupa Birliğinin, işine geldiği zaman Kıbrıs ile Türkiye-AB ilişkilerinin, kendi öz değerleri içinde ayrı ayrı mütalaa edilmesi gerektiğini ileri sürdüğü de bilinen bir gerçektir. "Güney Kıbrıs'ın AB üyeliği için Kıbrıs sorununun çözümlenmesi nasıl bir ön şart olmuyor ise, Türkiye'nin adaylık sürecinde ilerlemesi için de Kıbrıs'ta muhakkak bir çözüm sağlanmasının ön şart olmaması gerekir" diye düşünmek, mantıklı bir tahlil sonucu değil midir? Fakat maalesef, Kıbrıs'la ilgili olarak bugün geline nokta mantık ve hatta ufuk geçerli olmaktan çıkmış gibi gözükmektedir.

Diğer taraftan diplomaside bir konunun çözümlenmesi için bulunacak formüllerin sonu gelmeyeceği inancı dikkate alındığında, Kıbrıs Rum Kesimimin tam üyeliği hukuken kesinleşinceye kadar bir çözüm ümidinin kaybolmaması ve böyle bir ihtimale karşı kapının aralık bırakılması gerektiğini düşünmek lazımdır; fakat yine şunu da belirtmekte fayda var ki, Irak Krizi sonrasında ortaya çıkacak tablodaki Türkiye görüntüsü ve gelecek yılki gelişmelere göre Türkiye'nin AB tarafından nasıl değerlendirileceği hususu, müzakerelerin başlama kriteri olarak Avrupa Birliğinin vereceği karardaki en önemli iki etken olacaktır.

Değerli konukları, kamuoyumuzda Avrupa Birliğine üye uyum sürecimizin ön plana çıkması, ülkemizde Avrupa Birliğinin müstakbel mimarisine ilişkin tartışmaları gölgelemiştir. Avrupa Birliği, çok yakında 25 ülkeden oluşan bir birlik olacaktır. Önümüzdeki yıllarda bu sayının 30 civarına yükselmesi söz konusudur. Kopenhag'da üyeliği karara bağlanan 10 ülkenin dışında Türkiye, Bulgaristan, Romanya aday ülkelerdir. Hırvatistan, yeni adaylık başvurusunda bulunmuştur. Gelecekte başka başvuruların da olması söz konusudur.

Avrupa Kıtasında bu boyutta bir birliğin ne anlama geldiğinin irdelenmesi lazımdır. Avrupa Birliği mimarisinin kapsadığı alanlar 20. Yüzyılda oluşmuş ve Avrupa örgütlenmesiyle büyük ölçüde örtüşmektedir. AB üyesi ülkelerin önemli bloklar oluşturduğu bu örgütlenmeler, bir anlamda Avrupa Birliğinin uzantısı haline gelmektedir. Öte yandan siyasi-hukuki ve diğer Avrupa Birliği mekanizmaları, üye ülkelerin bireysel hareket etmelerine bazı kısıtlamalar getirmektedir. Bu durumun dış ve güvenlik politikaları açısından ne derece geçerli olduğunu tahmin etmek gittikçe zorlaşmakla birlikte, Avrupa Birliği karar mekanizmalarının işleyişinde söz hakkı olmayan bir ülkenin, gelecekte Avrupa'da nasıl bir rol alacağı, üzerinde durulması gereken bir noktadır.

Diğer taraftan içinde bulunduğumuz Irak krizi ne şekilde sonuçlanırsa sonuçlansın, su yüzüne çıkın görüş ayrılıklarının gerek Avrupa Birliği üyesi ülkeler arası ilişkilerde, gerek Atlantik ötesi dengelerde ciddi izler bırakacağını söylemek yanlış olmayacaktır. Bunun, Avrupa Birliği mekanizmalarının işleyişine tesirini ancak zaman içinde görebileceğiz.

Diğer bir konu, bir Avrupa anayasası oluşturulması amacıyla yapılmakta olan çalışmalardır. Avrupa Birliği kuruluşları ve bazı ülkeler adına bu amaçla çeşitli yarı resmi çalışmalar yapılmış ve kamuoyunun tartışmasına açılmıştır. Türkiye'nin Avrupa Birliğine üye ve aday ülkelere eşit bir statüyle katıldığı Avrupa'nın geleceğine ilişkin kurultay da, 2004 yılında hükümetler arası konferansa sunacağı anayasa taslağı üzerinde çalışmakta ve ortaya çıkan metin, kısım kısım kamuoyuna sunulmaktadır.

Söz konusu kurultayda Türkiye'nin bazı temel yaklaşımlarını şöyle özetlemek mümkündür:

1. Avrupa Birliği reform çalışmalarında ulus-devletin merkez konumu korunmalıdır.

2. Avrupa Birliği Mevzuatının sadeleştirilmesi ve Avrupa Birliği yapılarının şeffaflandırılması gerekmektedir. Bu şekilde birliğin işleyişinin AB kamuoylarından soyutlanması önlenilecek ve birlik süreçlerine demokratik katılım sağlanabilecektir.

3. Avrupa Birliği bugüne kadar olan gelişmesinin başarısını dinamik, esnek ve pragmatik yaklaşımına borçludur. Bu yaklaşım, aynen sürdürülmelidir.

4. Değişik kurumlar arasındaki yetkiler ayrımının açıkça belirtilmesi önem arz etmektedir. Öte yandan özellikle Avrupa Birliği ile üye devletler arasındaki yetki dağılımının basit tutulması, birliğin mevcut dinamizminin ve esnekliğinin sürdürülmesini sağlayacaktır.

5. Birliğin Konsey, Komisyon ve Parlamentodan oluşan üçlü yapısından kaynaklanan sorunların giderilmesine çalışılmalıdır.

6. Uluslararası sorunların çözümünde Avrupa Birliğinin daha etkin bir rol oynayabilmesi için, daha aktif ve belirgin bir dış politika izlenmesi gerekmektedir.

Bu amaçla birliğin ortak dış ve güvenlik politikasının geliştirilmesi ve bunun, öngörülen anayasal anlaşmaya derç edilmesi uygun olacaktır; ancak Avrupa Anayasası taslağına ilişkin çalışmalara ülkemizin muhtelif kesimlerinden yeterli ilginin gösterildiğini de söylemek pek mümkün değildir. Kesinleşmemiş bir metin üzerinde akademik çalışma veya hukuki değerlendirme yapmanın zorlukları bulunduğu

tartışmasızdır; ancak anayasa hukukçularımızın, akademisyenlerimizin ve konuyla ilgili herkesin, meseleye Türkiye prizmasından bakarak yapacakları değerlendirmeler, taslağın, ülkemizin de katkısıyla şekillendiği ve henüz değişikliklerin yapılabildiği bu aşamada özellikle yararlı olacaktır.

Değerli konuklar, son olarak Türkiye'nin üyeliğinin, Avrupa birliğine getireceği kazançlara kısaca değinmek istiyorum. Türkiye'nin dahil olduğu bir Avrupa Birliği, Avrupa kimliğinin ortak temel değerler üzerine kurulduğunu teyit etmiş olacaktır. Avrupa'nın her zaman stratejik, siyasi ve iktisadi haritasının bir parçası olan Türkiye'nin katılımı, ayrıca Avrupa Birliğini uluslararası konumunu güçlendirecek ve küresel bir aktör olmasına emsalsiz bir katkıda bulunabilecektir. Bu durumun, Avrupa ve mücavir bölgelerde refah, barış ve istikrarı güçlendireceği açıktır. Avrupa Birliğinin, Irak krizi konusunda etkin rol üstlenmekte karşılaştığı sıkıntılar, bir anlamda Türkiye'nin üyeliğinin, özellikle dış politika ve güvenlik politikası alanında sağlayacağı potansiyelin altını çizmektedir.

Türkiye dinamik toplumuyla ve Gümrük Birliği deneyiminin de gösterdiği gibi ekonomik potansiyeliyle, AB ekonomik alanına yeni bir canlandırma getirebilecektir.

Diğer taraftan ülkemiz, bıkmadan, usanmadan tam üyelik yolundaki hedefe yürümektedir. İnsan hakları alanında yeni bir paketle ilgili çalışmalar bitmek üzeredir. Tam üyeliğin muhtelif faktörleri içeren kompleks bir süreç olduğu aşikârdır. Önümüzdeki yolun zorluklarını anlatmak maksadıyla Ankara'daki bir büyükelçinin bana belirttiği bir tarif, oldukça manidardır. Bu büyükelçiye göre Avrupa Birliğine tam üye olacak Türkiye, bugünkü Türkiye olmayacaktır. Keza Türkiye tam üye olduğunda da, Avrupa Birliği, bugünkü Avrupa Birliği olmayacaktır.

Bu değerlendirmeler gerçekçi olsun veya olmasın hedefimiz bellidir. İKB Yönetim Kurulu önceki Başkanı Sayın Meral Gezgin Eriş'in de bir konuşmasında belirtmiş olduğu gibi Avrupa Birliği tam üyelik hedefi, Türkiye'nin herhangi bir dış politika unsuru değildir. Buna, ben de yürekten katılıyorum. Zira Avrupa Birliği hedefi, sıradan bir dış politika seçeneğinden ziyade, bir hayat tarzını ifade etmektedir. Unutmayalım ki Türk Halkının yüzde 70'i, bu hayat tarzını benimsemekte ve desteklemektedir.

Teşekkür ederim.

SUNUCU- Panelimize çok sayıda telgraf gelmiştir. CHP Grup Başkan Vekili, sayın bakan ve millet vekillerimize çok teşekkür ediyoruz; fakat burada zamanımız kısıtlı olduğu için sadece Başbakan Sayın Recep Tayyip Erdoğan'ın telgrafını dile getireceğiz.

“Arzu etmiş olmama rağmen, önceden belirlenmiş olan yoğun programım dolayısıyla katılamayacağımı bildirir, panelinizin başarılı geçmesini diler, sevgi ve selamlarımı sunarım.

Recep Tayyip Erdoğan
BAŞBAKAN”

Şimdi panel yöneticimiz ve Dışişleri önceki Bakanı Prof. Dr. Sayın Ali Bozer ve panelistlerimiz İstanbul Milletvekili Sayın Onur Öymen, İktisadi Kalkınma Vakfı Eski Başkanı Sayın Meral Gezgin Eriş, Emekli Büyükelçi Sayın Gündüz Aktan, Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi ve Doğu Akdeniz Üniversitesi Hukuk Fakültesi Öğretim Üyesi Prof. Dr. Sayın Tuğrul Arat'ı kürsüye davet ediyorum.

ALİ BOZER (OTURUM BAŞKANI)- Sayın Rektör Vekilim, Sayın Komutanım, sayın büyükelçiler, değerli öğretim üyeleri ve sevgili izleyiciler, şahsım adına ve değerli panelist arkadaşlarım adına hepinize teşekkürlerimi, saygılarımı sunuyorum. Teşekkürlerimi sunarım; çünkü buraya teşrif ettiniz, biz panelistleri yalnız bırakmadınız.

Panelist arkadaşlarımdan iki arkadaşımız henüz gelmediler. Bir arkadaşımız, sanıyorum üniversitede doçentlik sınavlarıyla meşgul bulunuyor. Doçentlik sınavını bitirir bitirmez buraya katılacaklardır. Diğer bir arkadaşımız, Türkiye Büyük Millet Meclisindeki görevi dolayısıyla zamanında panele katılamamıştır. Bu arkadaşımız da panelimizi bitirmeden aramıza katılmış olacaktır.

Ben, panelist arkadaşlarımı sizlere tanıtmayı zait buluyorum. Arkadaşlarım, medyanın çok yakından tanıdığı ve bu konuda övgüye değer çabaları geçmiş değerli

kimselerdir. Sayın Eriş, Sayın Aktan. Ayrıca Sayın Aktan ve Sayın Eriş'le de beraber çalışma fırsatını bulmuş olduğum için kendimi mutlu sayıyorum.

Efendim, aslında panel başkanlarının uzun bir konuşma yapmaması gerekir. Ben de bunun idraki içindeyim. Bu itibarla paneli düzenleyen değerli profesör arkadaşlarımla, yönetici arkadaşlarımla görüştüm, kısa bir takdim yapmanın isabetli olacağını bana telkin ettiler. Ben de onların telkinleri ışığı altında, sizi fazla yormamak için özet bir takdim yapacağım; ama bu takdime başlamadan evvel Başkent Üniversitesinin böyle bir paneli tertip etmiş olması itibarıyla kutlamak istiyorum.

Efendim, evvela AB içindeki gelişmelere kısa bir göz atmakta fayda olduğu görüşündeyim. Biliyorsunuz AB, ekonomik bütünleşmesini tamamlamıştır. Parasal bütünleşmeyi de tamamlamıştır diyebiliriz. Birkaç ülke dışında Euro'ya geçilmiştir, Merkez Bankası kurulmuştur. Şimdi AB'nin siyasal bütünleşmeyi gerçekleştirmesi zamanıdır. Bu maksatla -bazı arkadaşlarımız "kurultay" diyor, bazı arkadaşlarımız "konvansiyon" diyor- bir konvansiyon veya kurultay teşkil edilmiştir. Bildiğiniz gibi bunun başkanlığını da Fransa'nın eski cumhurbaşkanlarından Giscard d'Estaing'e tevcih ettiler.

Tam bu siyasal bütünleşme çalışmaları yapılırken, Irak harbi de ortaya çıktı. Bu Irak harbinden söz etmemin başlıca sebebi, siyasal bütünleşmeye Irak Harbinin ciddi bir etkisi olduğunu vurgulamak içindir. Giscard d'Estaing'in tek ağızdan sürdürülen bir politika izlemek gerektiğine ilişkin ilkesi, maalesef bu hedefe ulaşmayan bir manzara göstermiştir. Biraz evvel değerli konuşmacı arkadaşlarımda işaret etmiş oldukları gibi siyasi bütünleşmeyi bir taraf bırakın, tek ağızdan siyasi bir politikanın sergilenmesi dahi mümkün görülmemektedir. Bir tarafta savaşa karşı olan ülkeler, öbür tarafta Amerika Birleşik Devletleriyle birlikte olan ülkeler ve keza aday ülkelerin de Amerika Birleşik Devletlerini desteklemeleri. Bu manzara, siyasal bütünleşmenin bir süre alacağını göstermektedir.

Bu arada siyasal bütünleşmeden neyin ifade edilmek istendiğine de çok kısa değinmek istiyorum. Bir anayasa yapılacaktır. Bu, anayasada üç ihtimal üzerinde duruluyor. Bunlardan bir tanesi, yetkileri bir ölçüde sınırlanmış Brüksel modeli. Öbürü, bir konfederasyon sisteminin getirilmesi yahut federal bir Avrupa. Sanıyorum bu

gelişmeler realist bir şekilde devam ediyor. Kademeli şekilde bir federal veya konfederal bir Avrupa'ya geçilmesi düşünülmektedir. Bunların üzerinde ayrıntıyla durup, sizlerin değerli vakitlerinizi almak istemiyorum; ama şunu ifade etmek isterim: siyasal bütünleşmenin dana bir süre alacağı gerçeğiyle karşı karşıya bulunuyoruz.

Bu siyasal bütünleşmeyi takip eden safhada zirvenin çıkarmış olduğu bir bildiriye de geçemeyeceğim. Bu, bir merhale değil; fakat son toplantıda alınmış bir karardır. Bu kararda, Türkiye'ye bazı yardımlar yapılacağına dair bilgilerin basında yayınlanmasına karşılık, son bildiride buna tesadüf edilmiyor, tersine bölge ülkelerinin daha duyarlı olması gerektiği hususuna değiniliyor. Bölge ülkeleriyle istihdaf edilen ülkenin de Türkiye olduğunu keşfetmek için müstesna bir zekâya sahip olmak gerekmez. Benim tahminime göre Irak harbi dolayısıyla Avrupa Birliği içinde de bazı kayda değer gelişmelerin olacağını düşünüyorum.

Türkiye'yle ilişkilere geldiğimiz zaman, burada bizim için en önemli olan noktalardan bir tanesi, 10-11 Aralık 1999 tarihinde yapılan Helsinki toplantısıdır. Bildiğiniz gibi bu Helsinki toplantısında -ben, "adaylığı" demeyeceğim- aday adaylığı dile getirilmiştir. Ondan sonra 14-15 Aralık 2001'de yapılan **Lakon** toplantısında, 21-22 Haziranda yapılan Sevilla toplantısında, Türkiye'yi yakından ilgilendiren herhangi bir kayıt yoktur; ama bunları zikretmemin sebebi şu: Bu toplantılarda ortaya çıkan husus açık; Kıbrıs Rum Yönetiminin Avrupa Birliğine üyeliği hususunda Avrupa Birliği sorumluların kararlı bir tutum izlediklerini görüyoruz. Buna mukabil Türkiye'nin adaylığı için aynı kararlılık yok, tersine tereddütler var.

Nitekim bizim için önemli sayılan 12-13 Aralıkta yapılan Kopenhag toplantısında, bizim siyasi kriterleri mutlaka yerine getirmemize değinilmiştir. Bu, bütün aday ülkeler için söz konusu olan bir mükellefiyettir; fakat maalesef bu konu da iç politika mevzuu yapıldığı için, buradaki kaydı huzurlarınızda tekrarlamak istiyorum. "2004 yılında Türkiye'nin tam üye olması için herhangi bir hukuki taahhütte bulunmuyoruz" Kopenhag kriterlerinde alınan karar budur; yani "müzakerelerin başlaması için herhangi bir hukuki taahhütte bulunmuyoruz; ancak bu taahhüdümüz moral ve siyasi nitelik taşımaktadır" Bu manzara gösteriyor ki, bir taraftan Kıbrıs Rum Yönetiminin, Avrupa Birliğine üyeliği konusunda kararlı bir tutum izleyen Avrupa, Türkiye'nin Avrupa Birliği üyeliği için aynı kararlılığı göstermemekte, tersine ciddi bir

belirsizlik yaratmaktadır. Maalesef bu konu, büyük bir başarı gibi Türkiye’de kamuoyuna takdim edilmiştir.

Son zamanlarda meydana gelen olaylar, insanın Avrupa Birliğine karşı olan tereddütlerini daha da artırıyor. Başka bir deyimle Avrupa Birliği, kendi ortak değerlerine saygı göstermez bir hale geldi ve -Bunları, somut bir şekilde arz edecek değilim- bunun dışında da son zamanlarda Avrupa Parlamentosunun Türkiye işleriyle ilişkili raportörünün verdiği rapor son derece dikkate değer bir nitelik taşımaktadır. Kemalist bir Türkiye’nin, Avrupa Birliğine üye olamayacağını ifade ediyor. Eğer Avrupa Birliğini teşkil eden, Avrupa Parlamentosunu teşkil eden üyeler aynı paraleldeyse, bizim bu toplumda yerimiz yoktur; ama memnuniyetle müşahede ediyorum ki, bu rapora karşı ciddi reaksiyonlar da olmuştur.

Bununla, şunu demek istiyorum: Irak harbi sonunda Ortadoğu’nun ve ona bağlı olarak dünyanın ne şekilde bir biçime gireceği belli değildir. Biz, geleneksel politikasızdan vazgeçmeyelim; fakat bununla birlikte biraz daha Avrupa Birliğine karşı mesafeli bir tutum sergilemekte fayda görüyorum. Bunu, üzülen ve ıstırap içinde söylüyorum; çünkü bu müracaatı yapan bendenizim. Bu son cereyan eden olaylar, beni bu noktaya getirmiştir. Sayın Rektör Vekilimizin esprisini fevkalade yerinde ve isabetli buldum. Kopenhag Kriterleri öyle değişiyor ki, şimdi de Kuzey Irak’ı soktular. Kıbrıs, Kopenhag Kriterleriyle alakalı bir keyfiyet değil. Bakıyorsunuz, Avrupa Birliği üyesi ülkelerin ciddi siyaset adamlarından, “Türkiye Kuzey Irak’a girsin, girmesin” şeklinde birtakım mütalaalar ileri sürülüyor.

Ben, Türkiye’nin yalnızlaşmasından korkuyorum. Bunu, çok açık ifade etmek isterim. Gönlüm, Türkiye’nin Avrupa Birliği içinde yerini almasıdır; ama öyle bir Avrupa Birliği tahayyül ediyorum ki, ortaya koyduğu ortak değerlere evvela kendi sahip çıksın; fakat üzülen ifade edeyim, Irak Savaşı dolayısıyla takip edilen politika, siyasi kadronun bir başarısızlığıdır. Özellikle “yalnız hükümet” demiyorum; siyasal kadronun tümünü dikkate alıyorum. Türkiye’de iki şey karıştırılmıştır; savaş taraftarı olmak ile Türkiye’nin çıkarları arasındaki farkı belirlemek. Hiçbirimiz savaş taraftarı değiliz. Dünyanın en nefret verici bir davranış biçimi olduğu hususunda hepimiz ittifak halindeyiz. Bu, başka. Amerika’nın takip ettiği politikanın da isabetini savunmak fevkalade güçtür; ama bütün bunların ötesinde biz, Türkiye’nin çıkarlarını birinci

planda düşünceğiz. Maalesef takip edilen politika, Amerika'yla ilişkilerimizi gerer bir duruma gelmiştir.

Manzara şudur: Kıbrıs meselesini de dikkate alırsanız, Türkiye'nin Avrupa Birliğiyle ilişkilerinde tereddüt yaratıcı bir duruma girmiştir. Türkiye'nin, Amerika ilişkileri de tereddüt yaratıcı bir durumdadır. Öyleyse Türkiye, bu dünyada hangi ortamda ve kiminle birlikte olacaktır? Çok değerli izleyiciler önümüzde, şimdi şöyle aklıma gelenleri sayacağım çok ciddi meseleler var. Kıbrıs sorununun halli, yalnız kalmamıza müsait değildir. Bunu müteakip Ege sorunu gelecektir. Ege sorunu için Avrupa Birliğinin, Lahey'e gidileceğine dair kararı vardır, Ermeni meselesi vardır. Bunları daha da artırabilirsiniz. Böylesine meseleler karşısında yalnızlığa itilmiş bir Türkiye'nin, isabetli bir konumda bulunacağı düşüncesinde değilim. Bu itibarla, Türkiye'nin dış politikasını takip edecek, yürütecek kimselerin, bu nokta üzerinde özellikle durmalarında Türkiye'nin ilerisi için fayda olacağı görüşündeyim. Buna, hassas bir ekonomik düzene sahip olduğumuzu da ekleyecek olursanız, durumumuzun ne kadar kritik olduğunu kolaylıkla takdir edersiniz.

Belki vaktinizi çok aldım, özür dilerim; ama bunu, biraz da bilerek yaptım; çünkü arkadaşlarımla gelmesine fırsat vermek istedim. Bu itibarla şimdi değerli panelist arkadaşlarıma sözü bırakıyorum.

MERAL GEZGİN ERİŞ- Sayın Başkan, çok değerli konuklar, Sayın Aktan'la birlikte burada, çok benzer görüşleri temsil eden iki panelist olarak, hele hele Sayın Bakanımın çok kapsamlı ve çok değerli konuşmasından sonra çok çekici, çok çarpıcı bir tartışmayı mümkün kılabiliriz miyiz bilemiyorum.

Efendim, aslında Sayın Bakanımın kapsamlı irdelemesinden sonra bizim ilave edeceğimiz belki çok da fazla şey yok; ama Sayın Bozer'in ortaya koyduğu hususları tekrar etmek pahasına ben de görüşlerimi dile getirmek istiyorum. Öncelikle Başkent Üniversitesinin Sayın Rektör Yardımcısı şahsında ve bütün mensupları nezdinde, Türkiye-Avrupa Birliği ilişkilerini ele alan bir toplantı tertip ettikleri için kutlamak istiyorum; çünkü biraz önce Sayın Büyükelçi Sungar'ın da ifade ettiği gibi ben, Türkiye-Avrupa Birliği ilişkilerini, Türkiye'nin salt bir dış politika perspektifi olarak değerlendirenlerden değilim; Türkiye'nin bir yaşam tarzı tercihi olduğunu

düşünenlerdenim. Dolayısıyla Türkiye-Avrupa Birliği ilişkilerinin, içinde bulunduğumuz kritik dönemde bilhassa ele alınmasında büyük yarar görüyorum.

Bugünkü tartışmanın başlığı; konvansiyon, Kıbrıs, Kopenhag Zirvesi, Irak krizi ve son gelişmeler ışığında Türkiye-Avrupa Birliği ilişkilerinin durumu. Dolayısıyla “bu başlıklara kısaca bir göz atmak lazımdır” diye düşünüyorum. İzin verirseniz önce, bize göre Kopenhag Zirvesinden ne okumak lazım, oradan başlayayım.

Kopenhag Zirvesi Türkiye'nin beklentilerini karşılamamıştır. Çünkü Türkiye, Kopenhag Zirvesi öncesi yoğun bir biçimde şu kampanyayı yürütmüştür: 2004 yılında Avrupa Birliği 10 yeni ülkeyi üye yapacaktır. Bu 10 yeni ülkenin üyeliği 2002 yılı sonundaki Kopenhag Zirvesinde kesinlik kazanacaktır. Türkiye'yle müzakerelerin başlaması süreci, mutlaka bu 10 yeni üyenin tam üyeliğinin kesinleşme tarihinden önce başlamalıdır.

Bu, özellikle bizim basınımızda bir tarih olarak algılandı. Bu, belki de yanlışlıktı. Bunun bir süreç olarak algılanması daha doğru olurdu; ama her ne olursa olsun Türkiye, tam üyelik müzakerelerinin, 2004 yılı yeni üyeliklerin kesinleşmesinden önce başlatılmasını hedeflemişti. Bu doğru bir hedefti. Nitekim bunun ne kadar doğru olduğunu önümüzdeki dönemde de göreceğiz; ama Türkiye'nin bu hedefi yakalaması mümkün olmamıştır. Bu, biraz önce Sayın Bakanımın söylediği gibi Avrupa Birliğinin, kendi oluşturduğu değerlere sahip çıkması açısından da, bir başka ifadeyle Avrupa Birliğinin kendisi için de çok isabetli bir sonuç olmamıştır; çünkü Avrupa Birliği, tam üyelik müzakerelerinin başlatılması konusundaki yaklaşımını, Türkiye'nin Kopenhag Siyasi Kriterlerine uyumunun dışında bir kritere bağlamıştır; o da, Avrupa Birliğinin kendi iç gelişmeleri.

Avrupa Birliği Türkiye'ye, Türkçe'siyle şunu söylemiştir: “Benim, 2004 yılı sonuna kadar işim çok, meşgulüm; genişlemeye meşgul olacağım, bu arada seçimler var, Avrupa Parlamentosu seçimleri var. Dolayısıyla biz, 2004 yılı sonunda Türkiye'yle tam üyelik müzakerelerinin başlatılmasını değerlendireceğiz” Bu, tabii 2003 yılının atlanması anlamına gelir, Avrupa Birliğinin objektif kriterleriyle bağdaşmaz.

Kopenhag'da, Türkiye'ye bunun dışında 2-3 şey daha söylenmiştir. Bir tanesi; Türkiye'ye mali yardımın artırılması konusu karara bağlanmıştır. Nitekim bugün Türkiye'de gazetelerde yer alan Avrupa Birliği'nin mali yardımının artırılması hususu dün, bugün oluşmuş bir gelişme değildir; ta Kopenhag Zirvesinde kararı alınmış olan bir olaydır.

Üçüncü olarak Avrupa Birliğiyle Türkiye arasındaki Gümrük Birliği'nin derinleştirilmesi hususu karara bağlanmıştır; ancak bunun ne şekilde cereyan edeceği belli değildi. Türkiye'nin, Gümrük Birliği konusunda temel eleştirisi ve kaygısı, Avrupa Birliği'nin ortak dış ticaret politikalarına katılımının ve karar alma sürecine Türkiye'nin katılımının mümkün olmamasından kaynaklanmaktadır. Bunun nasıl bertaraf edileceğine ilişkin bir somut done, Kopenhag zirvesinden itibaren geçen 3 aylık sürede bile hâlâ cevaplanmış değildir. Son olarak ortaklık stratejisinin geliştirilmesi ön görülmüştür. Tabii biz bunun bir izleme stratejisi, bir **scirining** haline dönüşmesini istiyoruz; ama bunun da böyle olup olmayacağı henüz müphemdir.

Özetle söylemek gerekirse Kopenhag Zirvesi, Türkiye'nin hedefini yakalayabildiği bir zirve olmamıştır. Tabii dünyanın sonu değildir. 2004 yılındaki zirvede Avrupa Birliği, Türkiye'nin, siyasi kriterleri yerine getirdiğini ve dolayısıyla Türkiye'yle müzakerelerin başlatılması kararını alabilir. Bu varsayımdan hareket etmek, Türkiye için de doğru olacaktır.

İkinci parametremiz; bugün Türkiye-AB ilişkilerini ele alırken Avrupa Birliği konvansiyonunda ne gibi gelişmeler oldu? Bu konvansiyon meselesi çok teknik kalite içeriyor. Ben, o teknik kalitelerin detayına girmeyeceğim; ama konvansiyon bağlamında bir iki hususun altını çizmek istiyorum. Geçen sene 2002 yılında, Şubat ayının sonunda Avrupa Birliği konvansiyonu çalışmaya başladığı vakit ve buna paralel olarak Türkiye'de çalışmalarını başlattığı vakit, temel olarak Türkiye'deki tartışma şu eksene oturmuştu: Konvansiyon sonunda bir Avrupa Birliği Anayasası yahut da anayasa taslağı oluşturulacaktır, bu da 2004 yılındaki hükümetler arası konferansta karara bağlanacaktır. Burada karara bağlanacak olan Avrupa Birliği yapılanması, Fransızların önerdiği şekilde bir Avrupa Birliği yapılanması mı olacaktır, yoksa Almanların önerdiği şekilde bir Avrupa Birliği yapısı mı olacaktır? Biri konfederal, biri federal bir yapıyı ortaya koyan iki farklı yaklaşım.

O zaman biz Türkiye’de, bu tartışmanın; “Alman eksenini mi olacak, Fransız eksenini mi olacak?” tartışmasının son derece yanlış ve isabetsiz olduğunu vurgulamıştık. Burada, o zaman da birlikte görüş alışverişinde bulunma fırsatına sahip olduğumuz Sayın Ayfer Yılmaz ve Sayın Kürşat Eser de var. O zaman demiştik ki; “Avrupa Biriliğinin temeli, Fransa-Almanya ortak eksenidir ve 2004 yılı hükümetler arası konferansta temel olacak yeni Avrupa Birliği yapılanması da gene bu temelde olacaktır” Türkiye, bana göre konvansiyon öncesi ve sırasında bu gerçeği pek de doğru okumuş değildir. Nitekim konvansiyon bağlamında Ocak ayında, bildiğiniz gibi Almanya-Fransa ortak bir taslak öne sürmüşlerdir. Fransa ve Almanya’nın bu ortak taslağı, bazı bakımlardan diğer üye ülkeler tarafından benimsenmiştir; ama birçok bakımdan da eleştirilmiştir. Sanıyorum bundan sonra da eleştirilmeye devam edecektir.

Bunun, şunun için altını çiziyorum: Hem Almanya-Fransa önerisi, hem ondan sonra Konvansiyon Başkanlığının ortaya koyduğu anayasa taslakları, temelde Avrupa Birliğinin bir ekonomik birlik niteliğini pekiştirir özellikler taşımaktadır. Bir örnek vereyim. “Avrupa Birliğinin tam yetki alanına giren görev alanları” diye anayasa taslağında tanımlanan konular; mali politikalar; ekonomik parasal birlik çerçevesindeki politikalar, rekabet konuları, ortak ticaret politikaları ve Gümrük Birliği. “Bu konular mutlaka Avrupa Birliğinin yetkisinde olmalıdır” kararı ortaya çıkıyor. Bu, belirginleşiyor. Buna karşılık üye ülkelerin ulusal yetkileriyle, Avrupa Birliğinin uluslar üstü yetkisinde paylaşım alanına girecek olan konular, örneğin araştırma-geliştirme konuları, ulaştırma, enerji gibi konular; yani ülkelerin kendi tercihlerini de bir ölçüde uygulayabilecekleri alanları, Avrupa Birliği uluslarüstü yetkisiyle, ulusal yetkiler paylaşılabilir deniliyor.

Bir de birtakım destekleyici politikalar olsun bunun yanında da Avrupa Birliği esnek yapısı normal devam etsin; ama konvansiyon başladığı zaman ve hatta konvansiyon süresince de çok tartışılan Avrupa Birliğinin bir ortak dış ve güvenlik politikasını oluşturacak, bunu mümkün kılacak, bunu yürütecek bir yapılanmasının oluşmasına ilişkin doğrusu çok somut bir adım yok. Belki iki şeyden bahsedilebilir. Bir; Konvansiyon Başkanı belirlenmesi; yani dönem başkanlığı değil de, bunun ötesinde bir Konvansiyon Başkanı belirlenmesi önerisi söz konusu. Bir de; Avrupa

Birliği Dışışleri Bakanından söz ediliyor ve o Avrupa Dışışleri Bakanının kendi altındaki yapılanmasından; ama bunun dışında konvansiyon, Avrupa Birliğinin ortak dış ve güvenlik politikası oluşturabilmesi konusunda bir ilerleme ya da katkı için sağlayabilmiş değildir. Kurultay sürecince ve şu an içinde bulunduğumuz durumda Avrupa Birliğinin ekonomik birlik niteliği pekişmiştir.

Bir diğer parametremiz Kıbrıs konusudur. Kıbrıs konusunun çok detayına girmeyeceğim. Zaten Sayın Bakanım da ifade ettiler; ama Kıbrıs konusundaki gelişmelerin, Türkiye-Avrupa Birliği ilişkileri ve hatta Türkiye-Amerika Birleşik Devletleri ilişkileri üzerinde etkin bir faktör olacağı da bir başka gerçektir.

Ben burada, her ne kadar daha önce söylenmiş de olsa bir hususun altını çizmek istiyorum. Senelerdir söyleye geldiğimiz bir husustur; Kıbrıs sorunu. İsmi bu ise, Kıbrıs sorunu, Türkiye'nin Avrupa Birliğiyle ilişkileri, hatta Türkiye'nin Avrupa Birliğiyle müzakerelere başlaması konusunda bir engel olup da, Kıbrıs'ın Rum Kesiminin Avrupa Birliğine tam üyeliği için nasıl engel olamamaktadır? Ben bu sorunun cevabını Avrupa Birliğindeki birçok yetkiliye sormuş olmama rağmen, hâlâ bulabilmiş değilim; ama bu soruyu Türkiye, Avrupa'ya sormaya devam etmelidir. Doğrusunu söylemek gerekirse, benim şimdi sorduğum yumuşaklıkta da değil.

Efendim, son olarak Irak krizinin, Türkiye-Amerika Birleşik Devletleri ilişkilerinin, Türkiye-AB ilişkilerine muhtemel etkisi ne olabilir? Bir kere burada bir hususu vurgulamak istiyorum: Irak krizi konusunda ben de Sayın Bakanıma katılıyorum. Türkiye'deki siyaset kesimimin, bu krizi doğru yönettiği yahut bu buhranı doğru yönettiğini söylemek mümkün değildir. Yanlışlıklar, belki de en başından başlamaktadır. Örneğin Kopenhag Zirvesi öncesi Türkiye, Avrupa Birliğiyle Kopenhag Zirvesinden müzakerelerin başlatılması kararını almak için müzakere ederken, 3 Kasım seçimlerinde iktidar partisi olarak seçilmiş partinin genel başkanının, Kopenhag Zirvesinden 2 gün önce Amerika Birleşik Devletlerini ziyaret etmesi bir yanlışlıktır. Tabii birçok yanlışlık da sayılabilir. "Niçin bunu vurguluyorsun?" diyebilirsiniz. Belki ilk yanlış adımlardan birisi olduğu için bunun altını çiziyorum. Bu, hem Irak krizi bağlamında Türkiye-Amerika Birleşik Devletleri ilişkilerindeki bir yanlışlığın başlangıcı olmuştur, hem de üstelik Kopenhag Zirvesine ve Türkiye-Avrupa Birliği ilişkilerine de zarar vermiştir.

Sonuçta Türkiye'nin Irak krizi bağlamında geldiği nokta, gerçekten Türkiye'nin yalnızlaştığı, hem yakın müttefiki Amerika Birleşik Devletleriyle ilişkisinin zedelendiği, hem de üstelik Amerika Birleşik Devletleriyle bu konuda karşıt konumlarda olan Avrupa Birliği ülkeleriyle de yakın bir işbirliğini tesis edemediği bir tuhaf durum ortaya çıkarmıştır. Yalnız ben, Irak krizi bağlamında kusurlu olanın, hatalı olanın, sadeci Türkiye olduğu kanaatinde olmadığımı da özellikle vurgulamak istiyorum; çünkü hele son bir hafta, 10 gündür Türkiye'de müthiş bir "Biz ne yaptık, ne ettik, nasıl böyle yanlış yaptık, şimdi ekonomimiz ne olacak, eyvah şimdi acaba kendimizi toparlayabilecek miyiz?" diye bir panik hali gözlemliyorum. Bunun yanlış olduğunu ve başka kusurlular da olduğunu belirtmek için, örneğin Amerika Birleşik Devletlerinin çok hatalı olduğunu ifade etmek istiyorum.

Bana göre Amerika Birleşik Devletlerinin iki temel hatası söz konusudur. Biri; bu krizin yönetilmesi süresince Türkiye'yle ilişkilerinin dozunu, üslubunu doğru ayarlayamamış olması, hatta bunun, belki bugün bile devam ediyor olmasıdır. İkincisi; Amerika Birleşik Devletlerinin, Irak konusundaki politikasını niye ortaya koyduğunu, bu uygulamayı niye ortaya koyduğunu hatırlamak lazım. Amerika Birleşik Devletlerinin ve İngiltere'nin söylemiş şu: "Hepimizin bildiği gibi bu bir terörle mücadele eylemidir. Ortadoğu'yu terörden arındırmak, bizi de terörden kurtaracaktır. Dolayısıyla biz, bu harekâtı, Ortadoğu'yu terörden kurtarmak için yapıyoruz"

Bu, amaç ise, hedef bu ise, o zaman İngiltere'nin ve Amerika Birleşik Devletlerinin iki şeyi çok iyi bilmesi lazım. Ortadoğu'nun ya da Irak'tan başlayarak bu hedefin sonuç verebilmesi için bir; Filistin sorununun bir biçimde çözüm yoluna girmesi lazım. Bu yapılmadığı takdirde, Amerika Birleşik Devletlerinin bu hedefinin sonucunu alması mümkün değildir. İki; bir kere öncelikle Irak'ta, gerçekten onların söylediği gibi özgürlük ve demokrasi getirecek bir düzenin kurulabilmesi lazımdır. Özellikle bu ikinci söylediğimin, Türkiye'nin katkısı olmadan nasıl gerçekleştirilebileceği sorusunun cevabını da doğrusu verebileceklerini zannetmiyorum. Dolayısıyla hata yapanların sadece bizim taraftaki siyasetçiler olmadığını özellikle ve kuvvetle vurgulamak istiyorum. Şimdi bütün bu doneler çerçevesinde Türkiye ne yapmalıdır ve Türkiye-Avrupa Birliği ilişkileri nasıl ilerlemelidir? Çok da uzun vakit harcadığımın farkında olduğum için ana başlıklarıyla

söyleyeyim. Bir; Türkiye, kuşkusuz Amerika Birleşik Devletleriyle 50 yıldır, belki daha fazla süren ilişkilerini iyi bir raya oturtmak için hem Türkiye'nin, hem Amerika Birleşik Devletlerinin çabalarıyla o yörüngeye getirmelidir.

İki; Türkiye, Avrupa Birliğiyle ilişkilerini sadece Kopenhag Zirvesinde, o zirveden çıkan metinden yahut da bir başka betinden esinlenerek yönlendirmemeli, Avrupa Birliğiyle ilişkilerinin, Türkiye için bir yaşam biçimi tercihi olduğunu göz önünde bulundurarak ve bu hedeften vazgeçmeden, bu hedefe ulaşmak için yapılması gerekenlerin hepsinin yerine getirildiği; ama aynı zamanda mücadelecı ve müzakereci bir ortak olduğunu ortaya koyarak devam ettirmelidir. Örneğin **Auslander**'in raporuna sadece Avrupa parlamenterleri değil, bizim parlamenterlerimizin, bizim sivil toplum örgütlerimizin de şiddetle eleştirilerini dile getirmeleri gerekir.

Üçüncüsü; Türkiye, ekonomik problemlerini çözmelidir. Geçtiğimiz günlerde 150-160 milyar dolar yıllık gayri safi milli hasılası olan ve 2003 yılı içinde 93 milyar dolar borç çevirmek durumunda olan bir ülkenin karşılaşıacağı muhtemel sorumlular nedeniyle piyasalar ciddi sıkıntılar yaşamışlardır. Bu 93 milyar dolarlık meblağın büyüklüğünden ziyade, bu meblağın vadesinin kısılalığından ve çok yüksek faiz oranlarıyla finanse edilebiliyor olmasından, döndürülebiliyor olmasından kaynaklanmaktadır. Bu da ancak güvenle aşılabilir. Türkiye'nin iyi yönetilerek güven tesis etmesinden başka bir çare yoktur.

Ben, oldukça uzun vakit aldım. Sayın Başkan, müsamahayla karşıladığınız için çok teşekkür ediyorum.

OTURUM BAŞKANI- Çok teşekkür ederiz; sağ olun.

Şimdi izin verirseniz sözü Sayın Aktan arkadaşımıza vermek istiyorum.

Buyurun Sayın Aktan.

GÜNDÜZ AKTAN- Sayın Başkanım, Sayın Rektörüm, Sayın Komutanım, Sayın Büyükelçim, değerli konuklar, çok kritik zamanlardan geçiyoruz. Çok ciddi, hatta vahim olaylarla karşı karşıyayız. Karmaşık bir durum; her olayın, bir diğer olayla

ilişkisi var. Çok kısa bir süre içerisinde bütün bu ilişkileri ortaya koymak, arkasından da tavsiyelerde bulunmak imkânı yok. Ben, izin verirseniz, benim için önemli olan bazı noktalara değinmek istiyorum. Soru-cevap kısmında soru gelirse, başka konular üzerinde de görüşlerimi bildirmeye hazırım.

Dış politikayı insanlar yapıyor ve dış politika, kurum olarak Dışişleri Bakanlığı ve güvenlik açısından da Genel Kurmayın yetkileri içerisinde. Şimdi bütün bu kargaşanın ortasında bir düşünün ki, dış politikayı yapan; fiilen yapan merkezde 6-7 kişi, dışarıda 10-12 kişilik arkadaşlarımız, 61 yaşını doldurdukları için hepsi birden emekliye sevk edilmek durumundalar. Böyle bir kanunun anlamını, amacını anlayamadığımı belirterek sözlerime başlamak istiyorum.

Irak'a kısaca değineyim. Irak, transatlantik ilişkilerinde çok büyük bir kriz yarattı. Böyle krizler, tarafların yalnız tavırlarını, tutumlarını değil, niteliklerini, doğalarını da ortaya koyar. Amerika'nın süper güç olarak doğasının ne olduğunu biliyoruz. Amerika, kuvvet kullanımını benimsemiş bir ülke. Düzeni kuran, koruyan ülkenin kuvvet kullanma mecburiyeti vardır. Bu kuvveti doğru kullanır, yanlış kullanır, o başka. Amerika, kuvvet kullanır. Bunun karşısında Batının diğer parçasını oluşturan Avrupa Birliği'nin kuvvet kullanmaya karşı özel bir stratejik kültür geliştirdiğini görüyoruz. Buna da doğru veya yanlış demiyorum; ama ortada böyle bir kültür var.

Avrupa, İkinci Dünya savaşının, belki de Birinci Dünya Savaşının kendisine verdiği derslerden hareket ederek kuvvet kullanımını reddeden bir dünya görüşüne sahiptir. Sorunları müzakereyle, karşılıklı ödünleşmeyle, ekonomik çıkarlar sağlamakla ve devletler hukukuna oturarak çözmek istiyor. Tabii bu, çok uygar bir davranış. Buna karşı bir şey söylemek doğru değil; ama dünya, böyle bir dünya mı, değil mi? O, ayrı. Amerika'nın siyasi ve stratejik kültürüyle, Avrupa'nın kültürü arasında bir farklılaşma var. Dolayısıyla Irak konusuna ilişkin tutumları yalnız, "Fransa'nın milli çıkarı, Almanya'nın milli çıkarı, Amerika'nın milli çıkarından ayrıldı" şeklinde anlatamayız. Onun ötesinde bir durumla karşı karşıyayız; ama bunun etkisinin ne olduğuna bakmak lazım.

Bizi tam üye almakta, Avrupa Birliği'nin çeşitli tereddütleri var. Bu tereddütler; "çok büyüksün, çok fakirsin" derken, tarihi önyargılarla karışık "farklı dindensin, farklı

kültürün var” derken, -tabii Kıbrıs ve Ege sorunları da var- birden bire bu stratejik kültür sorunu da acaba bizi tam üye almakta, mevcut olan tereddütlerine ilave bir unsur mudur? Ona da bakmak lazım. Biz, zaman zaman aramızda ne deriz? Bulduğumuz bölge, bizim -bazen demokrasi de- çeşitli istisnalarımızın kabul edilmesini gerektiriyor. Tabii buna itirazlar da var. Demokrasi, demokrasidir; istisna falan olmaması lazım; ama bizim bölgemizde yaşayan bir ülkenin kuvvet kullanmaması ihtimali mümkün mü, böyle bir ihtimal var mı? Türkiye, çok da fazla değil; ama gerektiğinde kuvvet kullanmış bir ülke. Hepimiz biliyoruz, 1995’in Martında Çelik Harekatıyla 40 bin kişilik bir kuvvetimiz PKK ile mücadele için Kuzey Irak’a girdi. Biz, meşru Garanti Antlaşmasının bir maddesine dayanarak Kıbrıs’a müdahale ettik. Biz, tam olarak açıklamamakla birlikte İran’ın tehdidi altında kalan Azerbaycan’a karşı uçaklarımızı Hazar Denizi’nde uçurduk. Yarın gerektiği takdirde başka şeyler de yapabiliriz. Suriye’den Abdullah Öcalan’ın çıkmasını sağlamak için kuvvet kullanma tehdidini de kullandık, belki yarın böyle bir durum olursa yine kullanacağız.

Şimdi bunun karşısında Avrupa Birliği bize devamlı olarak “PKK sorununu demokrasiyle çöz, siyasetle çöz” deme di mi? Deri. Irak’a her girişimizde, hepsi birlikte ayağa kalkıp itirazlar, kınamalar yapmadılar mı? Bugün ilk defa yapmıyorlar; yani aslında onlar, tutumları açısından tutarlı. Demek ki yaptı. O zaman bizim strateji kültürümüz muhtemelen Amerika’ya daha yakın ve bölgemizden kaynaklanıyor. Bunun, Avrupa Birliği tarafından bir engel olarak görülmesi muhtemel. Avrupa Birliği, “size alacağız, o bölgeye komşu olacağız” diye arada bir söylüyorlar. Hayır. Komşu olmak istemeyenlerin çoğunlukta olduğunu biliyoruz.

Bu, niye böyle oldu? Bunu tabii bilemem. Bölge şartlarından da kaynaklanıyor; ama Türkiye’nin İkinci Dünya Savaşına girmemiş olması, yenilip kurtarılmamış olması, Türkiye’nin bağımsız bir ulus devlet olarak kuvvet kullanma opsiyonunu ortadan kaldırmadığını gösterir. Bu, birbirlerini öldürdükten sonra bir dış güç tarafından kurtarılan ve dolayısıyla ulus devlet ve milliyetçilik ideolojisi büyük tahribata uğrayan Almanya gibi, Fransa gibi ülkelerle aramızdaki temel farkı oluşturmaktadır.

Şimdi kısaca Kıbrıs’a geçiyorum. Kopenhag Zirvesi, 2002’nin sonunda bize verdiği tarihle ve onun formülasyonu ile aslında bizi üyelik ihtimalinden

uzaklaştırmıştır, buna karşılık Güney Kıbrıs'a üyelik imkânını açmıştır. Hem o kadar açmıştır ki, Annan paketini kabul etmeseler dahi üye olacakları kendilerine söylenmiştir. Daha da ileri gidilmiştir; Türk tarafı Annan paketini kabul etse, onlar kabul etmese, yine onların olacağı söylenmiştir. Olur mu, olmaz mı bilmiyorum; ama telaffuz edildiği için söyledim.

Annan paketi, 3 Genel Sekreterin üçüncüsünün paketidir. Bundan önce 2 tane daha paket vardı. Birincisini Türk tarafı; yani Sayın Denктаş olduğu gibi kabul etmiştir, ikincisini yüzde 90 kabul etmiştir. Karşı taraf her ikisini de reddetmiştir; ama ne hikmetse Sayın Denктаş, katı ve çözümsüzlükten yana bir insan olarak görüntülenmektedir. Annan paketi, bu iki paketten de daha geri paketlerdir. Bu paketi, daha önceki De Cuellar ve Butros Gali'nin fikirler dizisi paketleriyle mukayese etmemiz lazım. Bu paket daha geridir. Bu paket niye daha gerilemiştir? Benim aklımda şöyle bir şey var. Muhtemelen "Türkiye ve Kıbrıs Türkleri Avrupa Birliğine girmek için o kadar kendilerinden geçmiş durumdadırlar ki, o zaman biz bunlara karşı giriş ücretini yükseltiriz" İkincisi ve belki de daha önemlisi; "Biz, size öyle bir paket veririz ki, siz bunu reddederseniz, ondan sonra da Avrupa Birliği hayalini unutursunuz. Belki bu vardır. Kimse dış politikada gerçek niyetini açıkça söylemez.

Bu paketin birçok mahzuru var; fakat birinci mahzuru, iki bölgeliliğe son vermiş olmasıdır. 11 yıl kendisine mezalim yapılan küçük toplum, ondan sonra o büyük toplumla iç içe sokularak korumasız halde bir çözüme mahkûm edilemez. Bu pakette olan budur. Emlak sorunu bu amaçla kullanılmıştır, göçmenlerin geriye dönüş sorunu bu amaçla kullanılmıştır ve sanki "kabahatli taraf, Sırp-Boşnak çatışmasında Sırpolar olduğu gibi, bu çatışmada da Türkler olmuş" diye alınmış ve 1974 öncesi duruma çevrilmiştir; yani hepsi yukarıya çıkmaktadır.

Garantiler ortadan kalkmıştır. Devamlı gözden kaçan en önemli şeylerden birisi, 1960 Anayasası meşhur 170. Maddesi, 3 garantör ülkeye, en ziyade müsaadeye mazhar ülke olanağı vermişti; yani Kıbrıs, Türkiye'ye, Yunanistan'a ve İngiltere'ye eşit muamele etmek zorundaydı. Halbuki çözümden sonra Kıbrıs içeriye gelecek, biz dışarıda kalacağız, Yunanistan ve İngiltere'ye özel muamele edecektir. O muameleyi bize edemez. Bunu yapamadığı için de; yani biz AB içinde olmayacağımızdan, zaten çok kötü olan bir sözleşme sonunda yanlış çözülmüş,

korumasız kalmış Türklerini de koruyamayacak durumda olacağız. Garanti de aynı durumdadır. Bu, öyle bir çözümdür ki, bunun ekonomik faturasını bırakın Kıbrıs Türklerini, yalnız başına Türkiye dahi bütün gücüyle bunu kaldıramaz; milyar dolarlık bir faturası vardır. Bu şartlarda Türkiye'nin açık, korkmadan, Kıbrıs sorununun çözümlenemeyebileceği varsayımına göre, Avrupa Birliği'nin üyesi olmayabileceğimizi artık ciddi şekilde göz önünde tutması gerekmektedir. Bu, kendisine açık bir şekilde söylenmeyecektir. Kendisine öyle muamele edilecektir ki, öyle şartlar yaratılacaktır ki, kendi kendine karar vermesi sağlanacaktır. Bunu göz önünde tutmamız lazım.

Şimdi tabii bir de bunun üzerine -ki gerek Meral Hanım, gerek Sayın Başkanımız söyledi- Kuzey Irak'taki tutumu, Özellikle de Kemalizmin, demokrasiyle bağdaşmadığı yolundaki görüşleri, bu kuşkularımızı artırıcı niteliktedir. Bu, ilk defa olarak Avrupa Parlamentosu düzeyinde ifade edilmektedir. Bundan evvel, bu hikâyeyi çok dinledik; ama o kişiler özel kişilerdi; resmi kişilikleri yoktu.

Şimdi ilginç olan şey şu: Hepimizin bildiği gibi Amerika'yla çok da parlak yürütülmeyen bir ilişkiler manzumesinden sonra Kuzey Irak'ta bu durum ortaya çıktı. İki tarafın ortak oldukları tek nokta -her noktada ayrıldılar- Kuzey Irak'a girmememiz gerektiği konusu. Bu, çok ilginç bir şey. Demek ki biz, Atlantik çatışmasını, sadece bütün kritikleri üzerimize çekerek, durduğumuz yerde tamir ediyoruz, belki böylece de bunlara bir hizmette bulunuyoruz.

Şimdi Kuzey Irak'a niye girmesin? Korkarım Amerika, çok kısa zamanda bizim Kuzey Irak'a girmemizi ister hale gelecektir. Amerika; ancak bir hafta geçerliliğini koruyan bir askeri stratejiyle Irak'a müdahale etmiştir. O da, üçüncü günü anlaşıldıktan sonra, işte bir de tabii kendi aralarında tartışmak için bir zamana ihtiyaçları vardı. Bunu döndürmeye, çevirmeye başladı. İşte bu sırada herhalde olayları yakından takip etmeyen Belçika ve Almanya, ciyak ciyak bizim müdahale etmemize karşı çıktılar. Ben, yüksek bir askeri sorumlu önümüzde olduğu için şunu düşünüyorum: AWACS'ın Türkiye'den geriye çekileceği konusu. Acaba çekebileceklerini niye söylemiyoruz? Acaba AWACS'ı burada muhafaza etmekle Türkiye'ye olağanüstü bir katkıda bulduklarını mı söylüyorlar. Madem biz Kuzey Irak'a girmeyeceğiz, AWACS'ın ne kıymeti var? Bize, kim, ne yapacak? Hele hele o Belçika Dışişleri Bakanına İngiliz Savunma Bakanı cevabını veriyor; fakat siyasi

düzeyde biz cevabımızı veremiyoruz. İngiliz Savunma Bakanı alay ederek dedi ki; “Harika bir askeri bütünleşme sağlıyorsunuz. Almanya-Fransa’nın yanında İngiltere değil, Belçika. Başarılar dileriz”

Efendim, bugünkü durumda her görünen şey çok çabuk değişiyor. Görünen şu: Muhtemelen -Sayın Bakanım bunu söyledi- AB siyasi birlik çalışmaları gecikecektir. Benim tahminim -Tamamen tahmin. Genellikle Dışişleri mensupları tahminde bulunmazlar; çünkü tahminler hiç çıkmaz- burada Avrupa Birliği muhtemelen artık bir ticari birlik düzeyinde kalacak, askeri birlik niteliğine asla ulaşamayacak; yani lafları seçerek kullanmazsak, içinde buldukları durum, ihtiraslarıyla mukayese edilemeyecek bir fiyasko durumudur. Bunun dış dünyada, hele hele Kıbrıs’ta Türkiye’ye karşı bir şey yapması falan söz konusu değildir. Aslında Avrupa Birliğinin bugünkü halini gören, biraz da tarihi okumuş olan, garip bir zevk duymaktan, hani sadist bir zevk duymaktan da kendini alamaz. Buna müstahaktılar; bu, böyle devam edebilir.

Şimdi, burada şöyle bir durum var: Amerika tehdit olarak, askeri birliklerini Almanya’dan çekip, Polonya’ya götüreceğini söylüyor. Bunun anlamı nedir? Bunun anlamı, Avrupa Birliğinin dağılması demektir. Almanya’daki Amerikan birliklerinin amacı, **gimey** içerisinde Alman sorununu kontrol etmektir. Eğer Amerika, Almanya’yı kontrol etmezse, Avrupa Birliğinin iç güvenliği -dışta artık sorun yok; Sovyetler Birliği gitti- inanılmaz bir çöküntü geçirebilir ve bunda da ilk kaçacak olanların başında Belçika gelir.

Şimdi bu son parlak doktriniyle; yani sivilleri koruyacak, askeri az öldürecek, altyapıyı yıkmayacak, kimi nasıl öldüreceğinin belli olmadığı bu doktrinle Amerika, muhtemelen tarihinin en büyük başarısızlığına uğrayabilir; yani bunu, nasıl buraya getirdikleri inanılmaz bir durum. Tabii kazanacak gücü var; ama öldürmeyi göze alması lazım. Öldürmeye başladığı zaman sivilleri öldürecektir. O takdirde bütün dünya ayağa kalkacaktır. Zaten büyük ölçüde gayri meşru bulunan bir askeri müdahale, bu sefer savaş hukukunu temelinden yıkacağı için kıyamet kopacaktır. Böyle bir ülke, dünya düzenini yeniden yapamaz. Şimdi, Türkiye’yle olan ilişkilerde, şu sırada alınan viraj seslerini hepimiz duyuyoruz. Bu, yalnız bizimle değil, Avrupa’yla ilişkilerinde de aynı virajları almaya çalışıyor; yani bir haftalık bir arogans,

görüyorsunuz nelere mal oluyor? Bundan çıkacak tek şey, hiçbir nedenle arogans yapmamak.

Efendim, benim son söyleyeceğim şey şu: Sayın Bakanım “yalnız kalmak” dedi. Türkiye kadar yalnız kalmaktan korkan bir ülkeye ben rastlamadım. Bu kadar ülkede görev yaptım, hiç kimse yalnız kalmaktan korkmaz; çünkü “yalnız kalmak” denen şey, aslında bir fiction’dır. Böyle bir şey yoktur. Bulduğunuz dünyada herkesle, her zaman ilişki halindesiniz. Ha imtiyazlı ilişkiler -Amerika ile olduğu gibi- bir darbe yedi ve çok beceriksizse bir yönetim dolayısıyla yedi. Bu, düzeltilemez mi? Bu, bence düzeltilir.

Medeni ülkelerle birlikte olmak çok önemli bir şey. Şunu okurken hazırlanmış. Atatürk’ten, medeni ülkeler konusunda birtakım alıntılar var. Unutmayalım, Atatürk 1938’de; yani İkinci Dünya Savaşını görmeden vefat etti; yani Atatürk, “medeni” denilen milletlerin neler yaptığını göremedi. Birinci Dünya Savaşı hiçbir şey değildi. 6 milyon insanı fırınlarda yok eden uluslara medeni millet denilmez. Onun için “Ben, medeni milletlerle beraber olacağım. Olamazsam ben demokrasi olamam, olamazsam ben ekonomik bakımdan kalkınmam” evvela kendimizi züldür. Biz, kendimiz kalkınmak zorundayız.

Beni sakın yanlış anlamayın. Bir Dışişleri memurunun bütün amacı, etrafında bir ittifaklar, ilişkiler düzeni kurmaktır. Güvenlik böyle artar; ama tarih ve talih iç ve dış nedenler dolayısıyla sizi böyle bir duruma getirdiyse ve bunu kontrol edemiyorsanız, yapacak hiçbir şey yoktur. Ayakta dik durursunuz, şartların değişmesini beklersiniz.

Teşekkür ederim.

OTURUM BAŞKANI- Sayın Aktan arkadaşımıza teşekkür ederim.

Şimdi müsaade ederseniz sözü Sayın Öymen’e bırakıyorum.

ONUR ÖYMEN- Teşekkür ediyorum.

Bu gibi toplantılarda sonuncu konuşmacı olmak pek şans sayılmaz. Eski Alman Savunma Bakanı Sharping, bir defasında NATO’da böyle sonuncu konuşmacı olarak kaldı. Dedi ki; “Şimdiye kadar her şey söylenildi. Ne yazık ki henüz, herkes

tarafından söylenilmedi” Onun için benim ilave edeceğim pek az şey var. En son umudum, Sayın Aktan’ın, Türkiye’nin yalnız kaldığıyla ilgili iddialara değinmemesiydi, ona da değindi. O bakımdan daha önce söylenmemiş bir şeyi bulmak çok zor. Yine de bir şeyler bulmaya çalışacağım. Sizlerle bazı düşüncelerimi paylaşmaya çalışacağım.

Bir kere Türkiye’de az tartışılan konular neler, hemen hemen hiç tartışılmayan konular neler? Bu konular, işin en önemli tarafı. O, şudur: Avrupa Birliği nasıl şekilleniyor, Avrupa nasıl şekilleniyor? Bunun cevabı, Avrupa ile ilgili esas kararlar en üst düzeyde alınıyor. O zaman Avrupa’ya katılmak istiyorsanız, Avrupa ailesine girmek istiyorsanız, Avrupa Birliğiyle en üst düzeyde temas kuracaksınız. Şimdi bizim en eksik taraflarımızdan birisi bu olmuştur. 5 yılı aşkın zamandan beri Türkiye, başbakan düzeyinde bu ülkelere hiçbir resmi ziyaret yapmamıştır, bunlardan hiçbir başbakan Türkiye’ye gelmemiştir; yani Almanya, İngiltere gibi en önde gelen ülkeleri kastediyorum. Bu ciddi bir eksiklik. Bunlarla temasınız yok.

Diğer adaylarda nasıl oldu? Diğer adaylarla şöyle oldu: Soğuk savaştan hemen sonra Fransa, Almanya ve Polonya -şimdi en önemli aday- arasında en üst düzeyde bir komite kuruldu ve -devlet başkanı Fransa için, başbakan Almanya ve Polonya için- bunlar, 6 ayda bir, altışar teknik bakanla birlikte toplandılar ve Polonya’yı Avrupa Birliğine üye yapmaya çalıştılar, buna hazırlamaya çalıştılar. Diğer ülkelerle de benzeri çalışmalar yaptılar. Şimdi bir ülke Avrupa Birliğine böyle hazırlanır. Bu, bizim eksikliğimiz midir, Avrupa Birliğinin eksikliği midir? O, ayrıca tartışma götürür; ama şunu bilelim ki, bizim en önemli eksiklerimizden biri, Avrupa Birliğiyle temas eksikliğidir.

Şimdi bir şey daha söyleyeyim. Belki de şaşarsınız. Avrupa Birliğinin, biliyorsunuz “Bakanlar Komitesi, Bakanlar Kurulu” sayılabilecek olan komisyonu var. Bu komisyonun başındaki zat, komisyon başkanı bütün dünyayı dolaşır, bütün Avrupa Birliği ülkelerini dolaşır, bütün adayları dolaşır. “Türkiye’ye en son ne zaman bir resmi ziyarette bulunmuştur?” diye bir soru aklınıza gelmemiş olabilir. Ben, sizin aklınıza bu soruyu getirmiş olayım, cevabını da vereyim. Bir Avrupa Birliği Komisyon Başkanının Türkiye’ye yaptığı en son ziyaret 1963 tarihini taşıyor; yani 40 yıldır Türkiye’ye uğramamıştır. Bu, Türkiye’ye karşı bir ilgi göstergesi midir, bir saygı

göstergesi midir? Cevabı size bırakıyorum. Kıbrıs Rum tarafına gitmiştir, Türkiye'ye gelmemiştir. Bütün Doğu Avrupa'yı gezmiştir, Türkiye'ye gelmemiştir. Hiçbiri gelmemiştir. Bunları üzüntüyle karşılıyoruz.

Benim bizzat katıldığım toplantıda Komisyon Başkanı Prodi, Avrupa genişlemesi hakkında, Brüksel'de Amerikan Büyükelçiliğinde bir konferans verdi ve orada bütün adayları tek tek sıraladı, hepsini uzun uzun anlattı, niçin hepsinin üye olması gerektiğini anlattı, niçin önemli olduğunu anlattı, tesadüfen bir ülkeyi unuttu; Türkiye. 12 tane ülke sanki adaymış gibi, bu 12 ülkeyi anlattı, Türkiye'den hiç bahsetmedi. Ben, -daha eskiden de tanıyorum- "Türkiye'yi unuttunuz. Zihninizden çıkmış; ama herhalde aklınızdan çıkmamıştır" dedim, kıpkırmızı oldu. Hiç söyleyecek lafı yok. Benim orada olduğumu fark etmemiş. "Ama ben, Kıbrıs'tan da bahsetmedim" dedi. Etrafta bir sürü insan da vardı. "Hayır, Kıbrıs'tan bahsettiniz, Türkiye'den bahsetmediniz" dediler. "Hay Allah. Öyle mi?" falan dedi, gitti. Lafı yok.

Avrupa Birliğinin pek çok misyonu var. Daha önceki görevimizde bize her yerden geliyordu. Mesela Orta Asya ülkelerinde Avrupa Birliği temsilcileri, genişlemeyle ilgili toplantılar, brifingler, seminerler yaptıkları zaman, sadece 12 ülkeden söz ederler, sanki Türkiye aday değilmiş gibi Türkiye'den hiç söz etmezler.

Eğer bir özeleştiriyi yapmak gerekirse, özeleştiriyi yapacağımız konuların başında özeleştiriyi merakımız geliyor. Hep kendimizi suçlamışızdır. Türkiye-Avrupa Birliği ilişkilerinde bir şey yürümüyorsa, "mutlaka bizim bir kusurumuz var, bir eksikliğimiz var, gene ödevimizi yapamadık, gene geç kaldık, gene biz kötüyüz, Avrupa Birliğine hiç uymuyoruz, bizim gibi bir ülkeyi niye alsınlar" diye hep kendimizi eleştirmişizdir. Oysa gerçek öyle mi; yani acaba bütün kusur bizde mi? Kendi kendimize bu soruyu sormamışızdır. Çoğu zaman suçlu bir öğrenci gibi, ödevini yapamamış bir öğrenci gibi boynu büküm bir şekilde boynuna kendimizi suçlamışızdır. "Basınımız da bu konuda çok parlak bir sınav vermiştir" dersem, zannediyorum beni pek tasvip etmezsiniz.

Bu özeleştiriyi merakından zannediyorum vazgeçmek lazım. Türkiye-Avrupa Birliği ilişkilerini değerlendirirken, bizim eksiklerimizin neler olduğunu açıkça

görüşelim, tartışalım, düzeltelim; ama karşı tarafın eksilerini neler onları da görüşelim.

Değerli arkadaşlarımız ve Sayın Bakanımız pek çok konulardan bahsettiler. Sayın Bakanın konuşmasına yetişemedim, ama tahmin ediyorum o da Kıbrıs'tan da bahsetmiştir. Kıbrıs konusunda Avrupa Birliğinin yaptığını sureti katiyede mazur görmek kabil değil. Şimdi Kıbrıs Rum Kesimini tam üye yapmaya karar verdiler ve bu konuyu karar aşamasına kadar getirdiler. Bunu nasıl yaparlar? 1960 tarihli Londra ve Züriç Anlaşmaları ortadayken, bu anlaşmaların içindeki Garanti Anlaşması ortadayken, Garanti Anlaşmasının 2. Maddesi ortadayken, Kıbrıs Anayasası ortadayken; yani bütün bu hukuki metinler varken, siz bunları nasıl çiğneyip de Rum Kesimini aday yaparsınız, üye yaparsınız? Orada; "Kıbrıs, Türkiye'nin ve Yunanistan'ın aynı zamanda üye olmadığı bir kuruluşa giremez" diyor. Bu kadar açık. "Hayır, biz alırız" diyorlar.

Elimizde bunun zabitleri var. Bu, 1960 anlaşmalarının zabitleri var. Ne anlama geldiğine dair ünlü İngiliz hukukçu Prof. Dr. Mendelson'un, Sayın Aktan'ın büyük gayretleriyle, girişimleriyle, onun katkısıyla hazırladığı bir rapor var ve bu raporda çok açıkça söylüyor ki; "Kıbrıs Rumları bırakın üye olmayı, aday bile olamazlar. Kıbrıs Rumlarını aday yapmak, uluslararası hukuka aykırıdır" diyor. Başka, Eski Kıbrıs Anayasa Mahkemesi Başkanı Forstof ve asistanı Henze'nin de raporu var, başka raporlar da var. Yani Avrupa Birliği açıkça hukuku çiğniyor, ondan sonra geliyor, Türkiye'ye hukuk dersi veriyor, "Siz, hukuka uymadığınız için, hukuk alanında geri kaldığınız için Avrupa Birliğine girmekte gecikiyorsunuz" falan diyorlar. Şimdi bir kere işin bu boyutunu görmek lazım; yani Avrupa Birliğini veya genel olarak batı ülkelerini gözümüzde çok yüceltirsek, "Onlar hiç hata yapmaz. Eğer bir hata varsa bizdedir" dersek yanlış bir iş yanlış bir iş yapmış oluruz.

Şimdi bunu Türk tarafı hiç dile getirdi mi? Getirdi. Sayın Denктаş, bundan önceki genişlemeden sorumlu Van Den Broek'a, Lefkoşe'de bunu hatırlattığında, "hukuka aykırı iş yapıyorsunuz" dediğinde, Van Den Broek demiş ki; "Biz, hukuka uymak zorunda değiliz" demiş. Bu kadar da fütursuzlar. Şimdi bunlar, aklın alacağı işler değil. Eksik tarafımız ne? Eğer demin söylediğim yüksek düzeyde temaslar olsaydı, bunu, adamların gözünün içine baka baka, bu ülkelerin devlet başkanlarına

söyleyecektiniz. Alt düzeyde bir memura söylemişsiniz, bir diplomatınız gitmiş, birisine bir laf etmiş, bunların hiç kıymeti yoktur. Doğrudan doğruya Avrupa Birliğinin karar verici makamlarının karşısına oturacaksınız, gözünün içine bakacaksınız ve bunları öyle söyleyeceksiniz; “haksızsınız, bize haksızlık yapıyorsunuz” diyeceksiniz.

Geçmişte, daha önceki yıllarda biz bunun tecrübesini çok yaşadık ve teknik düzeyde Türkiye'nin reddedilen pek çok talebinin, en üst siyasi düzeyde kabul edildiğini gördük; çünkü adamlar, bize hak vermek zorundaydılar. Aksi takdirde temsil ettikleri Avrupa ideallerine layık olmayacaklarını biliyorlardı. Şimdi, Avrupa Birliğiyle sıkıntılarımız buradan kaynaklanıyor; yani hep tek taraflı görülmüştür, hep Türkiye kusurlu görülmüştür, hep bizim eksiklerimiz görülmüştür. Bunlar, tümüyle yanlıştır. Eksiklerimiz vardır, kusurlarımız vardır; ama dengeli bir yaklaşımla gideceksiniz .

Şimdi, Rumları üye yaptılar. Daha ne yaptılar? Yaptıklarını, bizim kabul etmemiz mümkün değildir. Yaptıkları bir şey de şu: Şimdi bize diyorlar ki; - biliyorsunuz 2003 yılında müzakere takvimi istedik- 2004 yılının Aralık ayında. Niçin 2004 Mayıs değil de Aralık; çünkü 2004 yılının Mayısında Rumlara üyelik süreci bitecek. Onay süreci bitecek, 2004 yılının Mayısında Rumlara, tam üye olacak; yani 2004 yılının Aralığına geldiğimiz zaman Kıbrıslı Rumlara, size “Bir tarih verilsin mi, verilmesin mi?” sorusunda veto hakkına sahip. Rumlara derse ki “Türkiye'ye üyelik tarihi vermeyelim” verilmeyecek. Bizi, bu duruma getirdiler. Niçin bunu yaptılar? Bunun izahı yok. “Siz, 2 sene daha tam üyelik müzakerelerine başlayıp, başlamayacağımızı bile takdir edebileceğimiz bir duruma gelemezsiniz” diyorlar. Bu, insafli bir yaklaşım mı, bunu kabul edebilir misiniz?

Diğer adaylara ne yapmışlar? Aday saydıktan 5 ay sonra, 6 ay sonra onlarla masaya oturmuşlar. Bize 3 sene sonra diyorlar ki; “Siz, 2 sene sonra ancak üyelik müzakerelerine başlayabilir misiniz, başlayamaz mısınız, o zaman karar vereceğiz” Bu, çok insafsız bir davranış; ama burada size bir şey daha söyleyeyim. İşte burada belki özeleştiri yapmak lazım. Bu gibi haksızlıklarla karşılaştığınız zaman en üst düzeyde, -bir basamak altında değil- siyaseten Bakanlar Kurulunun başı olan Başbakan düzeyinde buna öyle bir tepki göstereceksiniz ki, bir daha unutmayacaklar ve uluslararası ilişkilerde hakkını, çıkarını savunan ülkeye ancak saygı gösterilir. Siz böyle her söylenene boynunuzu bükerseniz, size yapılan her haksızlığa razı

olursanız, onu sineye çekerseniz, kimse sizi ciddiye almaz, kimse size saygı göstermez. Avrupa Birliğine harp mi ilan edelim? Katiyen. Mücadele mi edelim? Mücadele bile gerekmiyor. Bütün yapacağınız iş, haksızlıkları sineye çekmemek. Size yapılan haksızlıklara “hayır” diyecek cesaretiniz olacak.

Belki daha önce duymuşsunuzdur. Bir hanım “hayır” derse, “belki” demekmiş, “belki” demekse “evet” demekmiş, “evet” derse iyi bir hanım değilmiş. Bir diplomat “evet” derse “belki” demekmiş, “belki” derse “hayır” demekmiş, “hayır” derse iyi bir diplomat değilmiş. Hanımları bilmem; ama diplomatlar açısından gerçeğin tam tersidir. Diplomatlar, dışarıda öyle konuşurlar, kapalı kapılar arkasında masaya oturduğunuz zaman “hayır” demesini bileceksiniz. Bilemezseniz, ülkenizi savunamazsınız. “Efendim, ben çok centilmenim, çok nazıgım, çok alçakgönüllüyüm, çok ince ruhluyum” falan, bu değerler insanlar içindir, devletler için değildir. Devlet alçakgönüllü olmaz, “önden siz buyurun” demez. Devlet, hakkını korur, devlet çıkarını korur. Devleti temsil eden bir koltukta oturuyorsanız, nezaketi, alçakgönüllülüğü gerektiğinde bir tarafa bırakacaksınız, devletin hakkını korumak için ne gerekiyorsa onu yapacaksınız. Yapamıyorsanız, mizacınız müsait değilse bırakacaksınız, bunu yapacak insanlar o koltuğa gelecek. Türkiye’nin geçtiğimiz yıllarda çektiği sıkıntılar da bunlar geliyor.

Şimdi size bir tablo. Bunları genel söz olarak, genel laf olarak kolay; size somut rakam vereceğim. 6 yılda Orta ve Doğu Avrupa ülkelerine, çoğunluğu AB bütçesinden, bir bölümü AB ülkelerinin milli bütçelerinden, bir bölümü AB girişimiyle Amerikan ve Japonya bütçesinden 6 yılda verilen para 86,5 milyar Euro. Türkiye’ye 35 yılda verilen para 1,5 milyar Euro. Şimdi bu, bir haksızlık değil mi? Buna bir tepki göstermez misiniz? Nerede Türkiye’nin tepkisi? Yok.

Bırakın eskiye gitmeyelim, en son rakam: 2000 ila 2002 yılları arasında 3.7 milyon nüfusa sahip Litvanya’ya Avrupa Birliğinin verdiği yardım 1 milyar 188 milyon Euro. Aynı dönemde Türkiye’ye verilen para 488 milyon Euro; çoğu da deprem yardımı. Şimdi bu, hakkaniyete uygun mudur? Bunu, sineye çekebilir misiniz? Nerede buna tepkiniz? “Bize haksızlık yapıyorsunuz” diyecek insan nerede? Yok. Bulgaristan’a yapılan yardım, Türkiye’nin iki misli. Bulgaristan, Türkiye’nin yedide bir nüfusunu sahip. Bulgaristan’a, Türkiye’nin iki misli yardım yapıyorsunuz. Bitmedi.

Türkiye ile Avrupa Birliği arasında Gümrük Birliğine götüren, çok uzun yıllardan beri devam eden anlaşmalar var.

Bu anlaşmaların bir boyutu Türkiye gümrüklerini indirecek, bir boyutu da Avrupa Birliği Türkiye'ye mali yardım yapacak. İşte 3 tane mali yardım yaptılar. 1980 yılında ödemeleri gereken Dördüncü Mali protokol vardı; 600 milyon dolar. Yunanistan, 1981'de üye oldu, ilk işi bunu veto etmek. Şimdi 22 yıldan beri Avrupa Birliği bu parayı Türkiye'ye vermiyor. Kim talep ediyor? Talep eden duydunuz mu? Basında, bu konuda bir satır duydunuz mu? Bütün mankenlerin özel hayatına yeterince yer ayırmaktan herhalde basında bu gibi konulara yer kalmadı. Herhalde onun için yazmıyorlar. Yoksa yazarlardı. Biz, basın bu konularda ne kadar ceval olduğunu biliriz; ama hiçbir şey okumuyorsunuz; yani Türkiye'nin bugün 1 dolara muhtaç olduğu bir dönemde, 22 yıldır Avrupa Birliğinden olan 600 milyon Euro'yu talep bile etmiyorsunuz. Üstüne bir bardak su içtiniz.

Gümrük Birliği sırasında Avrupa Birliği, Türkiye'ye bir mali yardım taahhüdünde bulundu. Bunun, uzun listeleri var. Sayın Eriş çok iyi bilir, çok mücadelesini vermiştir. Şimdi senede 375 milyon Euro hibe, Avrupa Yatırım Bankasından şu kadar kredi falan. Ne oldu? O sırada Kardak krizi çıktı, Yunanistan onu da veto etti. Türkiye'ye kaç para ödendi? Sıfır. Uzun müddet hiç para vermediler. Ondan sonra "Efendim, sizi Akdeniz Fonuna sokalım" falan dediler, Suriye'yle falan kıyaslanabilecek kadar, hiç verilme Türkiye'nin hissetmeyeceği kadar küçücük yardımlarla Türkiye'yi avuttular. Şimdi "biraz artıracamız" diyorlar. Senede 200 milyon Euro vereceklermiş de, bunu da artıracaklarmış falan. Bunlar, Türkiye'nin layık olduğu bir muamele değildir; ama gene dönüyoruz, işin politikası budur.

Şimdi burada bitmiyor. Bunun bir de siyasi boyutu var. siyasi boyutu da şu: Bir taraftan bunları yaparken, bir taraftan da sürekli olarak Türkiye'yi incitiyorlar; yani biz, buna itiraz ediyoruz. Şimdi menfaatiniz onu gerektiriyordur, Türkiye'ye verirsiniz, vermezsiniz, bunun mücadelesini yaparız, yapamayız falan; ama şuna hakkınız yok: Yardım yapmamaya hakkınız olabilir. Kendinize göre izah tarzı bulursunuz. Türkiye'nin üyeliğini geciktirmekte bir gerekçeniz olabilir; ama şunu yapmaya hakkınız yok: Türkiye Halkını incitemezsiniz, Türk Milletini incitici beyanlarda bulunamazsınız. İşte Avrupa Birliği, maalesef bunu yapıyor. Diyor ki; "Kuzey Irak'a

askerine gönderirsen, ben, AWACS uçaklarındaki personelimi çekerim” Sayın Aktan, biraz önce söyledi. NATO’nun ortasının bir dinamit koysanız, bu kadar etki olur. Demek istiyorsunuz ki; “Bir müttefik ülke, kendi sınırını korumamalıdır” Türkiye’nin, Irak’ta emperyalist bir hedef gütmeye bugüne kadar öğrenemediyse, bundan sonra öğrenemezsiniz. Biz, 10 yıldır askeri birliklerimizi gönderiyoruz. Niçin? Sınırımızın güvenliğini koruyacağız, terörizmle mücadele edeceğiz. Başka hedefimiz yok. Bu sefer bir göç olursa, göçle mücadele edeceğiz. “Hayır, yapamazsın” diyor. “Yaparsan, AWACS uzaklarından personelimi çekerim” diyor. Diyen kim? Alman Dışişleri Bakanı. Savunma Bakanı ne diyor? Patriot füzelerimi çekerim” diyor.

Sayın Aktan biraz önce söyledi. “Patenti ona aittir” diye düşünebilirsiniz; ama ben, ayın şeyi dün akşam bir radyoda söylediğim için rahatlıkla tekrarlayabiliyorum. Devletseniz, yapacağınız iş şudur: Böyle bir tehditle mi karşılaştınız? O gün, bir saat içinde Ankara’daki Alman Büyükelçisini çağıracaksınız, diyeceksiniz ki; “Bu beyanınızı duyduk. Almanya’nın bu konudaki görüşünü öğrenmiş olduk. Türkiye oraya ne zaman girer, ne zaman girmez, bunu biz takdir ederiz; ama onu beklemeye zahmet etmeyin, personelinizi derhal bugün çekin” Bakın, bir daha Türkiye’ye böyle laf edebilirler mi? “Bu AWACS uçaklarında bizim mürettebatımız da var, biz uçururuz. Başka ülkelerin pilotları var, onlar uçurlar. Böyle bir alanda uçmaktan çok korkuyorsanız, hemen çekilin”

Biz, Körfez Savaşı sırasında NATO’dan çevik güç talebinde bulunmuştuk ve o zaman NATO kurallarına göre Alman, İtalyan ve Belçika uçakları geldiler, Türkiye’nin doğusunda konuşlandılar, Irak üzerinde bir tek uçuş yapmadılar. Diyarbakır’a bile gitmediler, daha geride Erhaç’ta, Merzifon’da falan havaalanlarında konuşlandılar. Almanya, “Bizim uçaklarımızı nasıl çağırırsınız?” diye bundan çok rahatsız oldu. Dönüşte bu pilotlarla mülakat yaptılar. Genç pilotlar diyorlar ki; “Biz, orada bir savaşa katılmadık; ama 1 ayda 10 yıl yaşlandık” Bazılarının, korkudan saçları bembeyaz olmuş. Bu kadar korkuyorsanız, AWACS uçaklarını baştan hiç uçurmayın. Siz, askersiniz. O bakımdan, bu gibi şeylerle karşılaşmak istemiyorsunuz hiç uçurmayın. Bir müttefik ülkenizi koruyacak Patriot bataryası size fazla geliyorsa hemen çekin. Biz, gururumuzu korumayı, Patriot’la korunmaya tercih ederiz. Söylenecek budur,

diplomasi bunu gerektirir. Bizim, Almanlara mesajımız bu olmalıydı. Ne yazık ki Türkiye'den pek bir ses çıkmadı.

Şimdi, buna benzer çok beyan var. Şimdi böyle raporlarla karşılaşınca; "Biz, kendimizi anlatamadık ki. İnsanlar ne yapsın? İşte Türkiye hakkında yanlış izlenimler ediniyorlar, yanlış raporlar veriyorlar" deniliyor. Adam ne diyor? "Kemalizm, çok yanlış bir iştir. Türkiye'nin Avrupa Birliğine girmesine engelliyor. Ordun rolü çok abartmalıdır, gereksizdir, Türkiye'ye tarih verilmesi yanlış olmuştur, 2004 bile erkendir" falan diyorlar. Bütün dertleri Kemalizimle. Şimdi, "adama doğru dürüst bilgi verilseydi, böyle şeyler yazılmazdı" diyeceksiniz. İşte bu doğru değil. Bu zata ben kendim bir yemek verdim, 2 saat bütün bunları konuştuk, iki saat kendisine Türkiye'yi anlattık. Türkiye'de cumhuriyeti kuranın bir asker olduğunu anlattık. Türkiye'de, ülkeyi çok partili rejime geçirenin bir asker olduğunu anlattık. Türkiye'nin en çağdaş anayasasının, tesadüfen de olsa bir askeri müdahaleden sonra yapıldığını anlattık. Türkiye'nin siyasi yapısını anlattık; yani aklınıza gelebilecek ne kadar konu varsa, hepsini anlattık; ama çıkan rapor bu.

Fransızların bir sözü var; "hiçbir insan, bir şeyi duymak istemeyen kadar sağır değildir" diyorlar. En sağır insan, bir şeyi duymak istemeyen insandır. Adam, sizi duymak istemiyor; yani biz hep kendimizi suçluyoruz, "Ah! Anlatamıyoruz; bir anlatsak, bunlar o kadar adil, o kadar tarafsız, o kadar yapıcı ki, derdimizi doğru dürüst bir anlatsak, bunlar hemen ikna olacaklar" diyoruz. Bu, yanlış. İnsanların, önyargıya sahip olduğunu unutmayalım. Şimdi deniliyor ki; "Kıbrıs meselesi AB önünde bir engeldir" Maalesef hükümetimizin bir bölümü de bu fikri benimsemiş, "Kıbrıs bir çözülsün, Avrupa Birliğinin kapısı açılacak" diyor. Bunu diyenlerin dünyadan haberi yok. İşte size örneğini vereyim; Alman Hıristiyan Demokrat Partisi, Hıristiyan Sosyal Demokrat Partisi. Şimdi bunlar, Türkiye ağzıyla kuş tutsa, Kıbrıs'a ilaveten bir de ikramiye olarak Büyükkada'yı verse, kesinlikle bunlar Türkiye'nin üyeliğine razı değil. Açıkça ilan ediyorlar; yani bunlar, böyle bizim tahminimiz falan değil.

Sözü uzatmayayım. Toparlayacağım; ama bunları sizinle paylaşmak istiyorum; çünkü yaşanmış tecrübeler, bazen çok önemli. Almanlar, ben müsteşarken, sırf bunu görüşmek için beni davet ettiler; "Türkiye'nin Avrupa Birliği üyeliği konusunda ne istiyorsunuz; yani Türkiye'nin tavrı nedir?" falan. Devlet Sekreteri **Von Plöt** o zaman

beni çağırdı, gittik, konuştuk. Dedi ki; “Ne istiyorsunuz?” Dedim ki; “Biz, Gümrük Birliğini yaptık. Sizin de desteğiniz oldu, teşekkür ediyoruz; ama Gümrük Birliği bir ara duraktır. Biz, tam üye olmak istiyoruz. Bizim hedefimiz bu. Zaten Türkiye 50-60 yıldır, cumhuriyetten bu yana, bunun için; Avrupa ile bütünleşmek için çalışıyor. Şimdi bizim hedefimiz budur. Bu hedefin bedeli nedir; yani bizden ne istiyorsunuz? Tam üyelik karşılığında, sizin menfaatlerinize zarar vermemek için ne yapalım? Mesela geçiş süreleri mi istiyorsunuz, serbest dolaşımı mesela 5 yıl mı yapalım, 7 yıl mı yapalım, tarım ürünlerinde bazı tedbirler alalım da, sizin pazarlarınıza zarar vermeyecek bir tertibat mı alalım? Bizden ne istiyorsunuz?” Benim, eski arkadaşım. “Ben, sana açık söyleyeyim. İşin doğrusu şu: Ben, Türkiye’nin üyeliğini, Alman Başbakanına teklif bile edemem. -o zaman Başbakan Kohl- Bunu, duymak bile istemiyor. Onun için bizim tek yapabileceğimiz şey Türkiye-Avrupa ilişkilerini nasıl yakınlaştırırız, nasıl işbirliği yaparız, nasıl ticareti artırırız, bunu konuşuruz. Bu adam, duymak istemiyor” dedi. Şimdi Almanya bu.

Ben, bu soruyu Kohl’e kendim sordum. Münih’te, 1993 **Verkünde** toplantısında, diyor ki; “Efendim, Avrupa’nın doğu sınırı, Avrupa’nın ebedi sınırı olmamalıdır; yani Polonya’yı, Çek Cumhuriyetini falan alalım” Dedim ki; “Sayın Şansölye, Avrupa’nın Güneydoğu sınırı; yani Yunanistan-Türkiye sınırı ebedi sınır olmalı mıdır?” Adam mosmor oldu, “Ben, bunu soracağınızı tahmin ediyordum. Türkiye, NATO ülkesi. Dana ne istiyorsunuz” manasına gelen bir şey geveledi ve bitirdi. Hayatının hiçbir döneminde “Türkiye şu şartları yerine getirirse -Kıbrıs’ta, insan haklarında, bilmem nerede- üye olabilir” diye bir laf ağzından çıkmamıştır. Gelini Türk.

Biliyorsunuz bizim yeni meslekte öğrendik; politikacıları konuşturmak kolay da, susturmak zor. Onun için bağışlayın. Şimdi toparlamak için şunu söyleyeceğim: Şimdi bütün bu konularda biz başarıya ulaşıyoruz; fakat önce kendi kendimize şunu söylememiz lazım. Türkiye, yabancıların güdümünde bir ülke olmayı kabul etmemelidir; yani biz, “Yabancılar her yerde, her zaman ne derlerse doğrudur, Türkiye ne derse, ne yaparsa yanlıştır. Eğer biz, yabancıların sözünden çıkarsak zarara uğrarız” dememeliyiz. Daha bu saban çok değerli bir işadamımız, çok önemli bir işadamları örgütünü temsil eden böyle bir beyanda bulunmuş. “Kıbrıs’ta ne

istiyorlarsa onu yapalım, Irak'ta ne istiyorlarsa onu yapalım" manasına gelen şeyler söylemiş. Tabii iş adamlarımızın çok yüksek -sözüm meclisten dışarı- meziyetlerini takdir ediyoruz, gazetecilerimizin çok yüksek meziyetlerini takdir ediyoruz; fakat onlar devleti idare etmeye kalkınca, esas işi bu olan politikacılara iş düşmüyor. O zaman bizim de herhalde iş hayatına atılmamız gerekecek. Böylelikle Türkiye'ye yön veriyorlar, "Aman! Sakın gücendirmeyelim, 'savaşa girin' diyorlar, girelim, 'cephe açın' diyorlar, açalım, Annan Planını kabul edelim" falan.

Şimdi bunun cevabını ben vermeyeceğim. Bu sözlerin cevabını birisi vermiş. Ben, o cevabı size okuyacağım. Bu cevabın tarihi 6 Mart 1922. Diyor ki;

"Hakikaten Avrupa'nın bütün ilerlemesine, yükselmesine ve medenileşmesine karşılık Türkiye tam tersine gerilemiş ve düşüş vadisine yuvarlanagelmiştir. Artık vaziyeti düzeltmek için mutlaka Avrupa'dan nasihat almak, bütün işleri Avrupa'nın emellerine göre yapmak ve bütün dersleri Avrupa'dan almak gibi birtakım zihniyetler belirdi. Halbuki hangi istiklal vardır ki, ecnebilerin nasihatleriyle, ecnebilerin planlarıyla yükselebilsin? Tarih, böyle bir hadiseyi kaydetmemiştir"

Bunu söyleyen Mustafa Kemal Atatürk.

İşte biz, bu yolun yolcusuyuz arkadaşlar. Bugün, bunu Mecliste de okudum. Biz, bu yolun yolcusuyuz. "Boyun eğerek, teslim olarak, diz çökerek Avrupa Birliğine girelim" diyenler varsa, biz onlardan değiliz.

Çok teşekkür ediyorum.

OTURUM BAŞKANI- Efendim, Sayın Öymen'e ben de teşekkür ederim.

Sayın Tuğrul Arat, 5 dakika sonra bize mülâki olacakmış. Eski deyimle "mülâki" kelimesini kullandım. Gençlerin hiçbiri, sanıyorum bunu bilmiyor. Müsaade ederseniz bir 5 dakika içinde Hanımefendinin ufak bir müdahalesi olacak, onu yapalım.

Buyurun.

MERAL GEZGİN ERİŞ- Teşekkür ederim.

Efendim ben, bir hususu altını çizmek istiyorum. Burada, toplantının başında “Pek de heyecanlı bir toplantı olmayacak galiba. Biz, Gündüz Beyle çok da aynı fikirleri temsil ediyoruz. Sonunda heyecanlı, atraktif tarafı yok” dedim; ama aslında var. Sayın Aktan, konuşmasının son kısmında şöyle bir tespit yaptı: Dediler ki; “Türkiye’nin yalnız kalmaktan korkmaması lazım” Ben, izin verirlerse bu konuda bir iki şey söylemek istiyorum.

Tabii “yalnız kalmak” denen mevhumu tek başına her şeyi ifade eden bir mevhum olarak alamayız. Bir ülkenin ekonomik ilişkileri vardır, bir ülkenin siyasi ilişkileri vardır, güvenlik ilişkileri vardır. “Yalnızlık” derken, Gündüz Beyin hangi konudaki yalnızlığı kastettiğini bilmeden, bir kere bu ayrımların mutlaka dikkatle, özenle yapılması gerektiğinin altını çizmek istiyorum.

İki; dünya globalleşme içerisinde birtakım ittifaklarla geliyor. Türkiye’nin ekonomik boyutuyla, bence hatta hukuk boyutuyla kuşkusuz ittifaklara ihtiyacı var, her ülkenin ihtiyacı var. Dünya Ticaret Örgütü bile aslında birtakım ittifak gruplarının menfaatlerinin tartışıldığı, müzakere edildiği bir çatı olduğu için bu kadar önemli.

Ben, konvansiyon çerçevesindeki Avrupa Birliğine ilişkin tespitlerimi uzun uzun anlatmak durumunda oldum; çünkü şunun altını çizmek istedim: Avrupa Birliğinin, bir ekonomik birlik olarak ve hatta bir hukuk birliği olarak kuşkusuz bugün ve yarın anlamı ve önemi olacaktır; ama Avrupa Birliği bir siyasi birlik ve bir güvenlik birliği oluşturma konusunda başarısızdır, konvansiyonun seyri de bunu teyit etmektedir. Konvansiyonla ilgili bütün açıklamaları bunun için yaptım. O zaman bizim, “Bu Avrupalılar ekonomik birliği becerdiler, bir ortak hukuk temeli de oluşturdular; ama bunlar bir ortak dış politika, bir ortak güvenlik politikası oluşturmamışlar. Oh, canıma değsin” demekle, Türkiye’nin kendi stratejisini, politikasını belirleyeceği bir parametre oluşmuş olmaz.

Türkiye şunu görmelidir: Avrupa Birliği, başarılı bir ekonomik birliktir. Türkiye, bir hukuk temeli oluşturmak açısından başarı elde etmiş bir Avrupa Birliğiyle ortaklık ilişkisine sahiptir. Bu Avrupa Birliği bir ortak dış politika oluşturamıyorsa, bir ortak güvenlik politikası oluşturamıyorsa, bu bize, Türkiye’nin Avrupa Birliğiyle ilişkilerini, bu temele göre yönlendirmesi gerektiğini söyler. Bunun ötesinde bir şey söylemez.

İkincisi; konvansiyonu detayla ele alırken, Almanya-Fransa eksenini özellikle vurguladım. Bizde hep böyle Almanlar Fransızlara, Fransızları Almanlara, gerekirse Amerikalıları onlara vurdurarak birtakım işler gördürülebilir gibi bir yanlış söz konusu olabilir. Oysa öyle değil ve hatta muhtemelen bu iş; Avrupa Birliğinin geleceği öyle gidecek ki, “iki vitesli” dediğimiz Avrupa Birliği daha kristalize olacak. Avrupa Birliği ekonomi temelinde 25, 28, belki 30, hatta 32 üyeli bir birlik olacak ve bu, başarılı bir işbirliği de olacak; ama bunun siyasi çekirdeği çok farklı olabilecek.

Bizim çıkartmamız gereken sonuç, bu olgular karşısında “Türkiye yalnız kalsa da olur” demek olmamak gerekir diye düşünüyorum. Üstelik yalnız kalmanın bir tercih mi yoksa bir sonuç mu olduğu arasındaki ayrımı da çok iyi yapmak gerekir. Eğer Türkiye, tercihi böyle olduğu için değil de sonuçları, hatta kendi belirlemediği sonuçlar nedeniyle yalnız kalmışsa, bunda bir yanlışlık vardır. Ben eminim ki, Türk diplomatları böyle olmaması için geçmişte en fazla mücadele eden, bugün de edecek olan, yarın da edecek olan kişilerdir.

Benim önemle üzerinde durduğum bir husus şudur: Türkiye, bugün yalnız kalmış gözüküyor ise ve kendini de böyle algılıyor ise, o zaman bu olguyu, bu gerçeği değiştirmek için çaba sarf etmek gerekir. Bu panelde Kıbrıs konusu ele alındı, bu panelde Irak konusu ele alındı, hepimiz bahsettik, Amerika da bir sürü yanlış yaptı; ama sadece Türkiye'nin yanlışları varmış gibi bir algılama oluştu. Kıbrıs'ta sadece Denktaş bu işi istememiş de yokuşa sürmüş gibi bir algılama oldu. Bu bir gerçekse, o zaman biz Türkiye olarak kendi stratejilerimizi, kendi planlarımızı bunu temel alarak ve bunu değiştirmeyi hedef alarak yapmamız lazımdır. Bu da sanıyorum en doğru tercih olacaktır.

Bu fırsatı verdiğiniz için teşekkür ediyorum Sayın Başkan.

OTURUM BAŞKANI- Estağfurullah.

Sayın Aktan, buyurunuz.

GÜNDÜZ AKTAN- Çok kısa bir şey söyleyebilirim. Evvela Meral Hanıma beni desteklediği için çok çok teşekkür ediyorum. Aramızda gerçekten fark yok. Tercih olarak yalnız olmayı hiç kimse, bir dışişleri memuru hiçbir zaman kabul edemez.

Tercih değil; şartlar bizi oraya getirdiği zaman, bir noktada o şartları zorlarsınız. Zorladınız, olmadı. Benim söylemek istediğim, daha fazla zorlamayın, kendinize biraz zaman verin, o arada yere düşmeyin; yani ayakta durun. Zaten o şartlar değişecektir. Yoksa yalnız kalmayı savunmak mümkün değil tabii.

OTURUM BAŞKANI- Yanlışlık, bana atıf yaptığınızdan dolayı çıktı. Ben daha, sizin yaptığınız yorum istikametinde bir mütalaa söylemedim.

Buyurun.

ONUR ÖYMEN- Kimse yalnız kalmak istemez, insanlar da istemez, devletler de istemez; ama eğer sizin menfaatlerinize karşı başka devletlerin ortak menfaati önünüze çıkarsa, burada yapılacak iş, kendi menfaatinizi korumaktır. Bu devleti kuran insanların esinlendiği ünlü şairlerden biri Tefik Fikret, unutmayalım “hak bellediğin yolda yalnız gideceksin” demişti.

Biz, NATO’da bu Avrupa Ordusu mücadelesini verirken, bir noktada baktık ki, 18 devlet karşımızda. Türkiye, tek başına 18 devletle mücadele ediyor. Bize dediler ki; “18’e 1; teksiniz. Siz de boyun eğin, taviz verin, bu işi halledelim” Biz dedik ki; “NATO’da 18, 1’den büyük değildir. NATO’da bütün ülkelerin veto hakkı var” dedik ve geri adım atmadık, sonunda onlar geri adım attı ve uzlaşmaya öyle vardık. O bakımdan gerektiğinde Lozan’da da Türkiye yalnız kalmıştır, Kıbrıs Harekatını kimse desteklememiştir, Kardak harekâtını kimse desteklememiştir. Türkiye’nin yakın geçmişinde başarılı olduğu pek çok olay, Türkiye’nin yalnız kalmasına rağmen inançla tezlerini savunması sayesinde olmuştur. Biz, böyle öğrendik

Teşekkür ediyorum.

OTURUM BAŞKANI- Sağ olun.

Tabii konu, “herhangi bir ülke yalnız kaldığı zaman o ülke mücadele etmesin, kendisini mukadderatına bıraksın” diye bir tezin hiçbir şekilde savunulması değil. Binaenaleyh sanıyorum bütün panelist arkadaşlar aynı noktada birleşiyorlar.

Buyurun Sayın Arat, hoş geldiniz. Sizi sabırsızlıkla bekledik, galiba sınavdaymışsınız.

TUĞRUL ARAT- Teşekkür ediyorum.

Değerli organizatörler beni bu toplantıya katılmak üzere davet ettikleri ve böylece beni onurlandırdıkları zaman da ifade etmiştim. Verilen programa göre daha önce doktora sınavları vardı. Bugün onları yapmak durumunda kaldığım için geciktim; ama şimdi öyle görünüyor ki, pişmiş aşı su katmak zorunda kalacağım gibi bir durum var. Galiba her şey bitmiş gibi bir hava var. Ne söyleyeceğimi tam kestiremiyorum. Kısa olarak Avrupa Topluluğunun gidişatı ve Avrupa Birliği ilişkileri konusunda kendi görüşümü tekrarlama veya söylenenlerin tam tersi bir şey söyleme pahasına arz etmeye çalışayım.

Herhalde önce şöyle bakmak gerekir: Türkiye-Avrupa Birliği ilişkilerinden başlayıp, sonra Avrupa Topluluğunun bir değerlendirmesini yapmak istiyorum. Türkiye, Avrupa Topluluğuyla çok önceden; yani 1958'de gerçek dinamizmi içinde başladığını düşünürsek, 1959'da toplulukla ilişkiye geçme talebiyle harekete geçmiş olan bir ülkedir. Dolayısıyla bu, önceliğinin olduğunu göstermenin ötesinde, Türkiye'nin önceliğinin de Avrupa Topluluğuyla ilişki kurmak olduğunu gösterir. Nedeni malum; çünkü Türkiye'nin bir tarihsel tezini teyit etmek söz konusudur; yani Türkiye, Avrupalı bir devlettir. Türkiye'nin Avrupa toprağı üzerinde siyasi hakkı vardır ve bu hak nedeniyle de Türkiye, Avrupa'nın mukadderatına aktif olarak katılmak durumundadır. Dolayısıyla bu, Türkiye'nin tarihsel tezidir. Bu nedenle de Türkiye, Avrupa'daki her türlü siyasi, ekonomik oluşuma bilfiil katılmak, aktif şekilde katılmak ve karar süreçlerini etkilemek durumundadır.

İşte bu tarihten gelen bir mecburiyet nedeniyle Türkiye, Avrupa Birliğine başvurmuştur. Zaten o günden, bu güne gelişmeler de göstermektedir ki, Türkiye, Avrupa'daki bütün bölgesel kuruluşlara zaten tam üye olarak katılmaktadır ve Avrupalı olmanın gereklerini yerine getirmektedir. Bu, kültürel kuruluşlardan tutun, sportif kuruluşlara, eğitim amaçlı kuruluşlardan ekonomik amaçlı kuruluşlara, Avrupa Konseyi gibi çok yönlü, kültürel ve amaç olarak siyasi Avrupa Birliğini öngören etkili kuruluşlara kadar bütün kuruluşları içine alan bir girişimdir. Dolayısıyla Türkiye şu anda Avrupa ile ilişkileri bakımından tam bir Avrupalı devlet olarak zaten davranış içindedir ve -Türkiye Devleti olarak bahsediyorum. Toplum olarak başka bir değerlendirme yapabilirim- kala kala zaten, örgütsel yapıya bakarsak, Türkiye'nin

dahil olmadığı bir tek Avrupa Birliği vardır. Bu bakımdan önce şunu tespit etmek lazım: Türkiye hem tarihsel yönelimi icabı, hem de şu andaki durumu itibariyle bir Avrupa devletidir. Dolayısıyla biz Avrupalılığı bir başkasının değerlendirmesine veya takdirine tabi hale getirmek durumunda değiliz. Yerimiz Avrupa Kıtasıdır. Avrupa Kıtasının bir parçasıyız.

Söylediğim gibi Avrupa Birliğine girmenin çok önemli bir tarafı var. Avrupa Birliği, artık Avrupa siyasetini belirleyici kararların alındığı bir örgütsel yapı. Dolayısıyla oraya girmemek durumunda Türkiye, bazı kararlara seyirci kalabiliyor, bazı kararların oluşumuna etki yapamıyor, dolayısıyla milli çıkarını doğru savunamıyor, yerinde savunamıyor ve kararlar alındıktan sonra, ancak kararlara karşı bir savunu içinde kalıyor. Oysa eğer Türkiye, örgütsel yapı içinde olursa, tabii o kararların alınmasını doğrudan etkileyecek ve belki de bazı kararları, kendi ulusal çıkarı yönünde alınmasını temin edecek. Nitekim bunun en güzel örneğini Yunanistan'da görüyoruz. 1980'den önce Yunanistan da Türkiye gibiydi; ama 1981'den itibaren Yunanistan, hemen hemen bütün politikalarını en iyi şekilde Avrupa Birliği kararlarına yansıtmak imkânını buldu. En güzel örneği de Kıbrıs'tır.

Kıbrıs bir Avrupa devleti olmamasına rağmen, Yunanistan'ın sayesinde bugün Avrupa Birliğine giren bir ülke konumuna gelmiştir; çünkü Avrupa Birliğine girmenin hukuki bakımdan da, siyasi bakımdan da kuruluş antlaşmasında belirlenmiş en önemli şartı, coğrafi anlamda Avrupalı olmaktır. Kıbrıs, coğrafi anlamda Avrupalı değildir; ama Yunanistan'ın, üye olma statüsünden yararlanarak öylesine bir empoze edişi vardır ki, Kıbrıs sonunda bu şart delinerek Avrupa Birliğine aday ülke haline getirilmiştir. Demek ki bir ülke Avrupa Birliğine girdiği zaman, kendi milli çıkarı doğrultusunda siyasi karar alma sürecini öylesine etkileyebiliyor ki, en olmaz şeyleri dahi olur hale getirebiliyor. Bu çok önemli. Türkiye, onun için Avrupa Birliğine girmek durumundadır. Avrupa Birliğine dahil olması, Avrupalı bir Türkiye'nin, Avrupa içindeki milli çıkarlarının en iyi şekilde siyasi karar odağında savunabilmesi ve gerçekleştirebilmesi için çok etkili bir yoldur ve bu bakımdan Türkiye'nin Avrupa Birliğine girme vokasyonu en azından çok haklı, çok doğru, çok da gereklidir.

Şimdi, bir durum değerlendirmesi yapmak lazım. Ben, çok uzun konuşmamak için böyle özet arz etmeye çalışıyorum. Avrupa Birliği, 1959'dan, 1960'dan veya

Ankara Antlaşmasının imzalanmasından itibaren nereden, nereye gelmiştir? Kısa bir değerlendirme yapmak gerekirse, Avrupa Birliği çıktığı zaman, bir ekonomik entegrasyon hareketiydi ve aslında herkesin söylediği kadar da böyle siyasi vokasyonu çok vurgulayan, “ilerde ben mutlaka siyasi birlik haline geleceğim” diyen bir entegrasyon hareketi değildi; ekonomik entegrasyon hareketiydi. Aslında çok da mütevazı iddialarla ortaya çıkan bir ekonomik entegrasyon hareketiydi. 1952’de Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğunun sırasındaki duruma bakarsak, gayet ürkek şekilde ortaya çıkan, belki yapısı itibariyle iddialı olabilme potansiyelini taşıyan; ama o anda çok ürkek bir şekilde ortaya çıkan bir entegrasyon hareketidir.

Ondan sonra, 1958’de gerçek bir entegrasyon hareketi olmanın yolunu buldu, gelişti, ekonomik politikalar, sosyal politikalar edindi ve sonunda da bir entegrasyon şaheseri olan Maastricht Antlaşmasına ulaştı. Gerçekten aslında Avrupa Birliğinin entegrasyon olarak pik noktası Maastricht Antlaşmasıdır; çünkü Maastricht Antlaşmasında Avrupa Birliği ilk iddiasını aşmış; yani ortak pazarı oluşturmuş ve oradan Avrupa Ekonomik Birliğine doğru giden adımları atma kararıyla çıkmış olan bir entegrasyon hareketidir. İki; siyasi boyut kazanmıştır ve bugünkü şema da, Maastricht’te çizilmiş şemadır; yani 1992 yılında Maastricht Antlaşmasının yapıldığı noktada çizilmiş şemadır. Aslında Avrupa Birliği onu aşamadı da. O, şemada duruyor.

O şemadan buraya kadar; yani 1992’den 2002’ye kadar geçen döneme bakacak olursak, Maastricht’deki iddiaları gerçekleştirmekle meşgul. İşte bir taraftan yine ekonomik entegrasyonda önemli adımlar atıyor, parasal birliği gerçekleştiriyor. Bu demektir ki, ekonomik birliğe giden yolda çok önemli bir adım atıyor. İç pazarın artık tamamen oluşumunu görüyoruz, orada problemlerin asgariye inmiş olduğunu görüyoruz. Bir gerçek tek Avrupa pazarı oluşturma imkânını bulmuş, entegre bir ekonomik yapıya ulaşmış. Bunlar, Maastricht’ten bu yana son rötüşleriyle ekonomik entegrasyonda başarılı olduğunu gösteren hareketler ve nihayet ileriye doğru da parasal birlikte çok önemli adımlar atmış, nihayet birkaç üyesi dışında parasal birliği en azından hukuki yapı olarak sağlamış ve şimdi ekonomik işlerlik kazandırmaya çalışıyor ve makroekonomik politikaların birleştirilmesinde de koordinasyon noktasına gelmiş. Bu yapıda; yani “supranasyonal yapı” dediğimiz, egemen devletlerin altyapıyı

oluşturduğu bir uluslar üstü yapı çerçevesinde tarihte ilk defa ulaşılan bir nokta; milletler üstü, supranasyonal yapıda ulaşılan nokta. Bundan önce hep ekonomik entegrasyonlar Gümrük Birliği, Gümrük Birliğinden sonra siyasi bütünleşme ve devlet olma sürecine girmiş. İlk kez bir devletler grubu bu kadar ileri noktalarda ekonomik entegrasyon gerçekleştiriyor. Gümrük Birliğini aşmış, Ortak Pazarı aşmış, ortak bir para kullanımına geçmiş ve hâlâ prensip itibariyle egemen devletler yapısını muhafaza ediyor. Özelliği bu. Bu noktada daha da gidecek gibi görünüyor. Dolayısıyla çok başarılı.

Buna karşılık siyasi birlik oluşturulmasında Maastricht'ten beri, 10 yıldan beri yaptığı bütün gayretler -aslında onlar bize zaman zaman söylüyorlar, ben de onlar için söyleyeceğim- bizim Mehter Marşıyla yürüyüşe benziyor; iki adım gidiyor -belki hatta o da değil- bir adım geriliyor; yani gerçek anlamda bir siyasi entegrasyon başarısını gösteremiyor.

Şimdi belli bir noktada belki de gösterebilirdi; fakat belli bir noktada Avrupa Birliğinin aslında beklemediği bir şey oldu. Avrupa Birliği, 1882'de Maastricht Antlaşmasını yaptıktan sonra, aslında Avrupa Birliğinin öngörülen düşüncesi kendi içine kapanması, belki birkaç devlet daha alarak, fazla büyümeden daha derinleşmeye doğru yönelip, entegrasyonu daha güçlendiren ve siyasi entegrasyon mekanizmalarını da daha güçlendiren bir yapıya doğru gitmekti; fakat o sıralarda birdenbire sosyalist sistemdeki o ani çöküş, -ki, Avrupa Birliğinin insanları tarafından ifade edildiği üzere Avrupa Birliği için çok münasebetsiz bir kaza; çünkü onu öngörmüyordu- o münasebetsiz kaza, Avrupa Birliğinin tüm tasarımlarını değiştirmek zorunda bıraktı ve Avrupa Birliğini genişlemek zorunda bıraktı.

O genişleme hareketidir ki, işte 10 yıldan beri Avrupa Birliğinin entegrasyonda başarılı bir gelişme göstermemesine neden oluyor; yani ekonomik entegrasyonda evet; çünkü alınmış çok büyük bir hız vardır. O hızla gelebildiği en üst noktaya gelebildi; fakat siyasi entegrasyonda hayır ve bundan sonra gelecek olan devletlerle beraber hem karar alma mekanizmaları bakımından ortaya çıkabilecek zaaf, ağırlaşmalar, hem mali işbirliği mekanizmalarındaki sıkıntıları nedeniyle ileriye dönük olarak da sanıyorum Avrupa Birliğinin daha uzun süre entegrasyonda çok başarılı bir gelişme gösterememesine ve hatta zaman zaman kendi içinde bazı çelişkiler,

tutarsızlıklar ve boşluklara doğru yönelmesine neden olacak; yani Avrupa Birliği, en azından önümüzdeki 10 yıllık bir dönemde bazı sıkıntılar çekecek ve bu sıkıntılarını, Avrupa Birliğini nereye götüreceğini göreceğiz.

Şimdi bir de günümüzde çok moda olan, fütüristlerin bazı yeni senaryolar var; dünyanın yeniden iki kutuplaşmaya doğru gitmesi. Avrupa Birliğini de etkileyecek bir kutuplaşmadan söz ediliyor. Bir tarafta Almanya-Fransa-Rusya kutuplaşması, öbür tarafta çok sürpriz olarak kabul ediliyor belki; ama, fütüristlerin çok üzerinde durduğu Çin-Amerika Birleşik Devletleri-Japonya-İngiltere kutuplaşması ve “bu kutuplaşma, belki Avrupa Birliğini de çatlatacak” diyorlar ve dünya farklı bir ortama doğru gidiyor. İşte 11 Eylül sonrası gidişattan biri de bu yön. Şimdi bir de bu ihtimal olduğuna göre, önümüzdeki gelecek 10 yılı sadece Avrupa Birliği alternatifi açısından ya da alternatifsizliği açısından değerlendirmek mümkün değil.

Türkiye öyle bir noktadaki, bir kere eskisinden daha farklı bazı alternatifleri göz önünde bulundurarak düşünebilecek bir noktada; ama bütün buna rağmen, Türkiye bunları düşünürken, kendisinin aslında zaten bir Avrupa devleti olduğunu bilincinde olarak düşünmeli; yani belki Avrupa Birliğine başka alternatifler doğuyor, Avrupa Birliğinin bazı sıkıntıları var. Türkiye'nin girmesi, girmemesi ne zaman olur, nasıl olur, bu sıkıntılar içinde ne olur? Bütün bunları Türkiye belki yeniden değerlendirebilir; ama bir şeyden vazgeçmeden. Türkiye, hiçbir zaman artık geriye dönemez; yani ne bir Ortadoğu devleti olabilir, ne bir Asya devleti olabilir. Türkiye, bir Avrupa devletidir. Avrupa devleti olarak Avrupa Birliğiyle olan ilişkilerini değişik alternatifler açısından değerlendirebilir.

Bu, tabii bir hakkıdır; ama bugüne kadar gelinen noktaları silencesine geriye gidecek şekilde bir düşünme prosesi içine girmesi, Türkiye'ye bana göre sadece zaman kaybettirmez, çok daha fazla şeyler kaybettirir. Bu bakımdan Türkiye, Avrupa Birliği ilişkilerinde değerlendirmesini yaparken, Avrupa devleti olmaktan vazgeçmeden yapacak; ama Avrupa Birliğini yeniden değerlendirebilir; çünkü Avrupa Birliğinin ilginç bir yönelimi var. Bazı sıkıntılarla karşılaşma ihtimali var. O bakımdan bir yeniden değerlendirme yapabilir.

Çok kısa olarak, bu yeniden değerlendirme yaparken Türkiye'nin Avrupa Birliği ilişkilerindeki durumuna da bir bakmak istiyorum. Ankara Antlaşması, aslında çok önemli bir anlaşma; yani Ankara Antlaşması, üzerinde çok üzerinde durulmamış, hatta hâlâ zaman zaman haksız eleştirilere konu olan ve hatta bazen de artık gözardı edilmesi gereken bir hukuki metin olarak değerlendirilen bir anlaşma. Fevkalade yanlış; çünkü Ankara Antlaşması, Türkiye ile Avrupa arasındaki tek hukuki altyapı. Onu kaldırdığın zaman da, Ankara Antlaşmasını kaldırdığın zaman da ne ortaklık ilişkisi kalır, ne Gümrük Birliği kalır, ne de üyelik vokasyonu kalır; hiçbiri kalmaz. Çünkü daha üyelik vokasyonunun tartışması vardır. Dolayısıyla Ankara Antlaşmasının mutlaka muhafaza edilmesi, Türkiye tarafından savunulması gerekir.

Zaten geçmiş 10 yıldan önceki döneme bakarsak, son 10 yılda nedense birtakım kafalar karıştı; ama ondan önceki 10 yıllık döneme bakarsak, hep Avrupa Topluluğundan talep geliyordu; "Ankara Antlaşmasının artık gereği kalmamıştır, değiştirelim" deniliyordu; çünkü Avrupa Topluluğu, Ankara Antlaşmasından rahatsızdır. Onun tartışması ayrıca yapılabilir. Şu anda zaman olmadığı için ona girmiyorum. Türkiye, özellikle Türk Dışişleri, -biraz abartmalı bir tabir kullanacağım- kahramanca bunun karşısında durmuştur ve gerçekten de başarmıştır; Ankara Antlaşmasını yeniden işler hale getirmeyi başarmıştır.

Sayın Hocamın da büyük katkısı olan Avrupa Birliğine üyelik başvurusu çıkışıyla, ölmekte olan Ankara Antlaşmasını canlandırma başarısını Türkiye göstermiştir ve ondan sonradır ki, zaten her şey başka türlü doğmuştur; yani hem ortaklık ilişkisi gelişmeye başlamıştır, arkasından Gümrük Birliği gelmiştir, üyelikle ilgili gelişmeler olmuştur. Dolayısıyla Ankara Antlaşması, bizim ikinci parametremiz olmalı; yani Avrupalı bir devletiz, Avrupa'yla Ankara Antlaşması gibi çok sağlam bir hukuki belgemiz var ve bu iki dayanağa göre "Biz, Avrupa ile bugünkü durumda durumu biraz daha farklılık ark eden, değişik bazı alternatifleri ve açık hale gelen bir Avrupa Birliğiyle ilişkilerimizi nasıl düzenleriz?" diye düşünmemiz gerekiyor; ama Ankara Antlaşmasından asla vazgeçmeden.

Ankara Antlaşmasından vazgeçmemek için de üyelik ilişkilerimizin akıbeti veya şu andaki durumu ne olursa olsun, ortaklık ilişkilerimizi mutlaka muhafaza etmeli ve takviye etmeliyiz. Ortaklık ilişkisi aslında çok başarılı bir noktaya gelmiştir; yani

Gümrük Birliği konusu da ayrı bir açıklama, ayrı bir tartışma konusu olmalıdır. Bugünlerde çok aleyhinde konuşuluyor; ama bana göre biraz haksızca bir değerlendirme yapılıyor. Gümrük Birliği, Avrupa Topluluğuyla Türkiye arasındaki ilişkilere çok maddi güç sağlamıştır. Ekonomik bakımdan da ayrıca değerlendirilmesi lazım. Gümrük Birliğini her şeyden suçlu tutmak o kadar kolay değil. O nedenle Gümrük Birliği asla vazgeçilemeyecek bir noktadadır.

Türkiye için Gümrük Birliği bir kazanımdır, müktesebattır. Üyeliği beklemeden, hizmetlerin serbest dolaşımı gibi, tarım ürünlerinin serbest dolaşımı gibi, ona eklemeler yapmanın yolları aranmalıdır ve ekonomik entegrasyonu, üyeliği beklemeden yapabilme noktasındayız. Bir kere bunu mümkün olduğunca zorlamalıyız; ama onun ötesinde üyelikle ilgili problem var. Bunu belirtmek lazım. Özellikle son Kopenhag zirvesi sonuçları da gösterdi ki, ne Türkiye, ne de Avrupa Topluluğu daha henüz Türkiye'nin üyeliğine hazır. Türkiye hazır değil; çünkü Türkiye birçok şeyi retorik içinde yapıyor görünüyor ise de, açıkça konuşmak lazım ki, Türkiye uyum çalışmalarını gerçek anlamda yürütmüyor, yürüyor görünüyor; ama gerçek anlamda yürütmüyor.

Hemen belirtmek lazım. "Uyum çalışmaları" dediğiniz zaman sadece 3 tane siyasi kriter olarak belirlenmiş şeyi yapmak değil. Çok daha yapısal, çok daha derinlere inen, ekonomik, sosyal, siyasi hayatınızı çok ciddi şekilde etkileyen, hatta düşün sisteminizi çok ciddi şekilde etkileyen bazı değişimlere açık olanaklar sağlamak çalışmasıdır ki, Türkiye böyle bir çalışma yapmıyor. Türkiye, bir retorikte duruyor. Bir kere ciddi bir Avrupa Birliğine uyum programı hazırlamadan bu çalışmaların yapılacağına ben şahsen inanmıyorum. 10,5 yıl da bu çalışmanın devlette en azından önemli bir kısmını koordine eden bir makamda bulunmuş olmama rağmen, edindiğim tecrübe şudur ki; Türkiye, belli bir retorik içinde döner durur. Türkiye, gerçek anlamda bir uyum çalışması yapmamaktadır. Avrupa Topluluğu da ne derse desin, en azından kamuoyu bakımından Türkiye'yi kendi için almaya şu anda hazır değil ve o bakımdan da Türkiye'ye karşı dürüst değildir. Bu üyeliği geciktirmek ve topu hep Türkiye'ye atmak için devamlı olarak bir şeyler çıkartacaktır.

Beni çok rahatsız etmedi; çünkü beklediğim bir şey. İşte son Avrupa Parlamentosunun Dış İlişkiler Komisyonunda son çıkan raporu. Devamlı olarak birtakım yorumlar getirecektir Türkiye'yi rahatsız eden, Türkiye'yi o retorik içinde tutan ve böylece “Sen bana uy diyorsun; ama ben uyarken, sen başka şey çıkartıyorsun. Aşk olsun sen bana bunu yapmalıydın, yapmamalıydın” tartışması içine sokan; ama sonuçta Türkiye'nin üyeliğini sürekli olarak erteleyen birtakım şeyler çıkartacaktır; Avrupa Parlamentosu çıkartacaktır, Giscard d'Estaing, Verheugen çıkartacaktır, şu çıkartacaktır, bu çıkartacaktır, onlar çıkartmazsa esas yetkili organlar çıkartacaktır; ama Türkiye her zaman üyeliği ertelenen bir durumda kalacaktır. Dolayısıyla realist olmak lazım. Türkiye, çok acele etmek imkânına sahip değil.

Bu, şans mıdır? Bana göre şanstır; çünkü biraz önce söylediğim gibi Avrupa Topluluğunun gelecek 10 yılda çok büyük sıkıntıları olacak. Türkiye de bunu dışardan değerlendirmek imkânına sahip, kendisini daha iyi hazırlamak için de zamanını iyi kullanabilen bir ülke olarak kendisini görebilir. Bu, Türkiye'nin belki de serinkanlı bir uyum çalışmasını harekete geçirmesini de mümkün kılan bir olay olur ve ayrıca da Avrupa Topluluğuna, gereksiz yerlere de taviz vermek mecburiyetinde -örneğin Kıbrıs gibi, başka konular gibi- olmayan bir ülke haline gelmesini de mümkün hale getirir.

Kıbrıs konuşulabilir. O da ayrı bir konudur; ama bugün Kıbrıs'ta da, Türkiye'de de görüşler adeta ikiye bölünmüştür; ya “hiç vermeyiz” ya da “verelim gitsin” Halbuki Kıbrıs için bunun ikisinin ortası yollar var. Kıbrıs, ne “verelim de gitsin” denebilecek bir konudur, ne de “hiç verilmez, sonuna kadar vatan toprağıdır” denebilecek bir korunudur. Kıbrıs, çok iyi değerlendirilmesi lazım ve bu değerlendirme için de Türkiye'nin de, Kıbrıs'ın da zamana ihtiyacı vardır. Dolayısıyla bu, böyle şeylerde de zaman kazanmak bakımından Türkiye'nin, Avrupa Topluluğuna yaklaşımında biraz daha rahat hareket etmesini sağlayacak bir gerçekçi bakıştır; yani Türkiye bugün hazır değil, Avrupa Birliğin de hazır değil. O halde bu hazırlık yapılırken çok da fazla aceleci olmak ve “İlla beni Avrupa Birliğine al. Ne zaman alacaksın?” diye üzerine gitmemek gibi daha serinkanlı bir tavır içinde, konuyu dışardan daha soğukkanlı değerlendirecek bir noktada; fakat çalışmalarını tabii bir Avrupalı devlet olma bilinci içinde yürüten bir ülke konumunda kendisini muhafaza etme.

Bu, benim en son söyleyeceğim şey. Türkiye Avrupalı bir devlettir. Türkiye'nin, Avrupa ile sağlam bir hukuki bağıtı vardır. Ankara Antlaşması, Türkiye ile Avrupa Birliği arasında belli bir kazanım getirmiştir. Oradan geriye düşmemeye çalışmalıdır. Avrupa Birliğinin bugün nereye gideceği konusunda bazı tereddütler vardır. Gelecek 10 yıl çok parlak olmayabilir. Bu nedenle Türkiye'nin henüz hazır olmaması, Avrupa Birliğinin de Türkiye'yi almak için çok acele içinde bulunmaması nedeniyle bir kullanabileceği zaman olması bilinci ve bu bilinç içinde rahat davranması; ama bütün bunları yaparken yine tekrar dönüp, Avrupa devleti olarak değerlendirmelerini yapması, bana göre şu anda Türkiye-Avrupa Birliği ilişkilerinde Türkiye'nin önem vereceği başlıca noktalar gibi geliyor.

Ben, bu düşüncelerimi sizinle paylaştım ve geç gelmenin avantajını kullanarak bana ayrılan zamandan fazlasını kullandım. Özür dilerim; fakat bu paylaşımdan dolayı da çok mutluyum. Saygılarımı sunarım efendim.

Teşekkür ederim.

OTURUM BAŞKANI- Efendim, bu suretle panelimizin birinci kısmını bitirdik. Tuğrul Arat arkadaşıma, bu değerli katkısı için çok teşekkür ederim. Hakikaten bir tez ortaya koydu. Bu itibarla üzerinde durulacak bir konu.

Şimdi soru-cevap kısmına geçiyoruz. Çok vaktimiz yok. 40 dakikamız var. Bu süre içinde soruları şöyle soralım; mütalaa söylemeyelim, soruyu direkt soralım. Kime soracağımızı belirtelim ki, zamanı iyi değerlendirme fırsatını bulalım.

Buyurun efendim.

HAMDİ PINAR (Başkent Üniversitesi Hukuk Fakültesi Öğretim Görevlisi)- Ben, 1995-2002 yılına kadar Almanya'da kaldım. Mastır ve doktoramı tamamladım, döndüm. Onun için belki burada bilinmesi gereken kısa bir açıklama yapacağım.

Türkiye ile Avrupa arasındaki ilişkilerde, bizim vatandaşların oradaki hali ilk başta birbirine çok benzerdi. O da şuydu: Biz, Almanya'da yaşıyoruz. Hakkımız olan her şeyi Almanlar bize veriyor, eğer vermedikleri bir şey varsa, o da hakkımız değildir. 1987 yılında bir mahkeme kararı çıktı; Avrupa Topluluğu Mahkemesinin

kararı ve bu kararı tanıtmakta etkili olan Harun Gümrükçü isminde bir akademisyen gelip, Turgut Özal'la görüştü. Diyor ki, Hocamın da bahsettiği Ankara Antlaşmasından günümüze kadar gelen Türkiye ile Avrupa arasındaki ilişkilerdeki hükümler ve Ortaklık Anlaşması, Katma Protokol hükümlerinin Avrupa'yı ne ölçüde bağladığı konusunda bu mahkeme kararı elimizde ilk kıstas. Özal, Dışişleri teşkilatına "Bu, gerçekten böyle mi? diye soruyor. Dışişleri teşkilatı, "bundan bir şey çıkmaz" diyor. O mahkeme kararından sonra Türklerin hakkında, Türklerin oturma müsaadesiyle ilgili, sosyal haklarıyla ilgili, hatta en son, hocamın bahsettiği hizmetlerin serbest dolaşımıyla ilgili toplam 22 mahkeme kararı çıktı ve artı şu anda da 4 tane karar, ön karar aşamasında Avrupa Toplulukları Mahkemesinin huzurunda.

Onur Öymen Beye soracağım. Kriterler esas alınırken, her ne kadar Hıristiyan Demokratlar açık şekilde karşı olsa da, orada tek tek Avrupa üyelerinin yapması gereken kriterler, "hangi ölçüler yapılacak, hangi ölçülere dikkat edilecek" diye tespit edilmiş. Dış ilişkilerde duygusallık yok. İnsanlara küsebilirsiniz; ama siz hakkınızı arayıp, "Biz, bu kriterleri gerçekleştirdik mi, gerçekleştirmedik mi?" diye önlerine koyduğunuz takdirde, onların; Hıristiyan Demokratların, "Biz, sizi istemiyoruz" diyebilme yetkileri var mı? Ankara Antlaşmasını, Avrupa Topluluğunun delegeleri "bizim gençlik hatamızdı" diye kabul ediyor; ama o anlaşmadan dönüş yok ve onunla ilgili olarak en son gelinen nokta belki de bu arada kaynadı. Avrupa Anayasasının tasarısını hazırlandı ve o tasarıda, Hıristiyanlık vurgusunun yapılmasında şu anda Hıristiyan Demokratların ve Vatikan'ın çok büyük bir ağırlığı var. Türkiye, duygusallığa kapılıp, tamamıyla yalnızlaştığı takdirde yahut köşesine çekildiğinde bu vurguyu ne ölçüde engelleyebilecek?

Teşekkür ederim.

OTURUM BAŞKANI- Teşekkür ederim.

Onur Bey, lütfen.

ONUR ÖYMEN- Kopenhag Kriterlerinin ne olduğunu herkes biliyor. Kopenhag kriterlerinin siyasi bölümünü gerçekleştirdiğiniz zaman üyelik müzakeresine oturuyorsunuz. Kural bu. Şimdi "bütün aday ülkeleri gerçekleştirdi" diyorlar. Hepsiyile

müzakerelere oturduklarına göre, hatta çoğunda, hemen hemen hepsinde müzakereleri bitirdiklerine göre onlar gerçekleştirdi, biz gerçekleştiremedik, değil mi? Böyle anlamak lazım. Gerçek böyle mi? siz biliyor musunuz ki bazı Baltık ülkelerinde yerel dili konuşmayanların siyasi hakkı yok. Bu önemli eksikliğine rağmen bunlarla masaya oturdular ve bunların tam üye olmasına karar verdiler; yani Avrupa Birliğinin her zaman kurallara, koşullara objektif şekilde riayet ettiğini düşünürsek kendimizi aldatırız. SDESU bunları bilmiyor mu? Bilmez olur mu; ama ona rağmen son seçimlerden önce bu partinin Genel Başkanı **Schutoiber**, Financial Times'a verdiği demeçte, her ne olursa olsun, Kopenhag kriterlerini yerine getirirse bile Türkiye'nin üyeliğine karşı olduğunu söyledi; yani kurallar bir şey, siyasi gerçekler başka bir şey. Kendi kendimize "Biz, kriterleri gerçekleştirmediğimiz de böyle oluyor" dersanız, o zaman yanlışlığa düşmüş olursunuz. Bence böyle bir yanlışlığa düşmemiz doğru değil. Bizim, kriterleri yerine getirmemizin dışında, Avrupa'da bazı siyasi faktörler olduğunu anlamamız lazım. Demin de söyledim, sadece kendimizi eleştirerek bir yere varamayız.

OTURUM BAŞKANI- Buyurun sayın Aktan. Meryem olayı.

GÜNDÜZ AKTAN- Ben, hangi davadan bahsettiğini bilmiyorum. O dönemde hem rahmetli Özal'ın danışmanıydım, hem de Avrupa Birliğinden sorumluydum; yani sizin o söylediğiniz "Özel sorudu, 'bu dava nedir' dedi, 'yok canım, onun önemi yok" diyen Dışişleri memurunun benim olmam lazım. Tabii takdir edeceğimiz gibi böyle bir şey olmadı. Eğer Meryem Demirel davasından söz ediyorsanız, tabii çok önemli bir dava. Sayın Bakanımız, o zaman bununla son derece yakından ilgilenmişti; ama onun ayrıntısına girmemizin bir gereği yok.

OTURUM BAŞKANI- Buyurun efendim.

Doç. Dr. KÜRŞAT ESER (21. Dönem Milletvekili)- Gerçekten çok güzel bir panel oldu. Öncelikle üniversitenize ve sizlere çok teşekkür ediyorum.

Bakanım, sanıyorum sıra sizde. Sorumu size yönelteceğim. Acaba 2002 Aralık Kopenhag Zirvesinde hükümetin yetkilileri, zamanın bu konudaki çalışanları, Türkiye'nin AB konusundaki ilişkilerini ve müzakere tarihini acaba yanlış bir strateji

üzerine mi yerleştirdiler? Bunu ifade ederken, bildiğiniz gibi üçlü bir paketten bahsedildi; AGSP, Avrupa Birliği ve Kıbrıs noktası. Burada acaba Kıbrıs'ın Güney Kesiminin Avrupa Birliğine alınması noktasında biz bunları gündeme getirerek, Kıbrıs'la Avrupa Birliği ilişkilerini birleştirerek, acaba onlara cesaret mi verdik Sayın Bakanım?

Teşekkür ediyorum.

ALİ BOZER (OTURUM BAŞKANI)- Ben teşekkür ederim.

Ben, kısaca cevap vereyim. Kıbrıs'la ilişki bakımından işin enteresan tarafı şudur: Avrupalılar, başlangıçta Kıbrıs'la, bizim Avrupa Birliğine üyeliğimizi hep birbirine bağladılar. Sonra onlar, bu tezden vazgeçti. Biz, bağladık mı? Onu tam kesin bilemiyorum; ama mesele, ister biz bağlayalım, ister bağlamayalım, Avrupa Birliğinin iradesi, siyasi iradesi, bu 2004'le alakalı karardan daha başka karar almak şeklinde değildi. Onu belirtmek istiyorum. İster taktik hatası yapın, ister strateji hatası yapın, ister şunu yapın, ister bunu yapım; Avrupa Birliğinin siyasi kararı, Türkiye'ye bir müzakere tarihinin başlangıcı verilmesi şeklinde değildi.

ONUR ÖYMEN- Ben, bu konuda bir şey söyleyebilir miyim? şimdi orada en büyük eksik şu olmuştur: Kıbrıs Rum Kesiminin Kopenhag'ta üyelik kararının alınmasına Türkiye yeterince itiraz etmemiştir; yani bu konuda hiçbir siyasi beyan göremezsiniz. Oysa bu bizim 30 yıldan beri savunduğumuz tezlere aykırıydı, hatta 1960'tan beri savunduğumuz tezlere aykırıydı. Hükümetin, bunu bir mesele yapmadığı doğrudur. Hatta bazı beyanlarda Kıbrıs meselesi çözülmenden AB'ye üye olamayız. O bakımdan bu işi halletmek lazımdır" dedikleri doğrudur.

Ben, sizin sorunuzu anlamaya çalışıyorum ve söylediğinizi de paylaşıyorum. Bana sorarsanız, benim kişisel kanaatim, Kopenhag Zirvesinde Türkiye, son derece yanlış bir taktik izlemiştir, son derece yanlış bir strateji izlemiştir. Devlet, ağırlığını koyamamıştır. Koyabilseydi ne sonuç alınırdı bilmem; ama koyamadığı muhakkak.

OTURUM BAŞKANI- Buyurun.

GÜNDÜZ AKTAN- Ben, orada sorumlu memur değildim; ama -burada Büyükelçimiz de var- içyüzünü bilenler, -Sayın Bakanıma katılıyorum- orada ne yaparsak yapalım, Türkiye'ye 2004'ten önce tarih vermeyeceklerdi; yani "Doğru strateji neydi?" diye onun üzerinde de durmak istemiyorum. Bakın, bunların içerisinde Annan paketinin imzalanması bile var.

2004 Aralığına bırakılmasının birçok nedeni olabilir. Bu nedenlerden biri, Ege sorununun Helsinki Belgesinin içinde, Ege sorununun 2004'ün sonuna kadar çözülmesi veya Divana gitmek yazıyordu. Muhtemeldir ki Ege sorunu da çözümlensin istendi. "Türkiye'yle daha evvel müzakereleri başlatırsak, Türkiye bu sorunu Divana göndermez" diye de düşünmüş olabilirler. Başka nedenler de olabilir; ama bu da bir unsur.

OTURUM BAŞKANI- Teşekkür ederim.

Efendim, bu meseleleri, bir iç politika meselesi şeklinde mütalaa etenin isabetine kani değilim. Kaybettiğimiz şey odur; dış politika meselelerini zaman zaman iç politika meselesi haline getirdik, burada kaybettik. Onun için müzakerelerin iç yüzünü bilmiyoruz. Taktik hatası yapıldı mı, yapılmadı mı? Bunu teşhis etmek fevkalade zor; ama ortada bir şey var, onu biliyoruz. Sayın Aktan'ın da söylediği gibi Avrupa Birliği bize müzakere için katı tarih vermeyecek. Bunu biliyoruz.

Buyurun.

ONUR ÖYMEN- Bu konuda bir cevap vereyim. Eğer Sayın Başkan beni kastettiyse, biz bunu hiç iç politika meselesi yapmadığımız gibi, Başbakan Kopenhag'a giderken, ona çok açık çek verdik; yani "Sizi yüzdeyüz destekliyoruz. Muhalefetin gücünü de yanınızda hissedin" dedik. Biz onlara, Kopenhag'ta hiçbir güçlük çıkarmadık.

OTURUM BAŞKANI- Hayır sizi kastetmedim. Öyle bir kastım yok; alınmayın.

Buyurun.

SALONDAN- Sayın Başkan, değerli konuşmacılar, sizleri candan kutlarım. Gerçekten çok kapsamlı ve güzel bir oturum oldu. Sayın Öymen'e kısa bir sorum var.

Rum Kesiminin Avrupa Birliğine üyeliği, Türkiye'nin üyeliği olmadan bahis konusu olmaması gerektiği, uluslararası hukuka, anlaşmalara aykırı olduğunu ifade ettiler. Ben de aynı kanıdayım. Peki, uluslararası hukuka ve anlaşmalara aykırılığın müeyyidesi bu krizde ne olmalı. Bir de siz buyurdunuz ki, Başbakan seviyesinde tepki gösterilmeli. Bu tepkinin şekli, şumulü, içeriği ne olabilir? Bu tepkinin şeklini sizden öğrenmek istiyorum.

Teşekkür ederim.

OTURUM BAŞKANI- Ben teşekkür ederim.

Buyurun Sayın Öymen.

ONUR ÖYMEN- Çok teşekkür ederim.

Bazı örnekler var. Vaktinizi almak istemiyorum; ama biz bunu yaşadık. En üst düzeyde devlet olarak ağırlığınızı koyarsanız, ne sonuç alırsınız? Mesela bu Avrupa ordusu konusu, Washington Zirvesinde NATO'da çok büyük bir ihtilaf konusu oldu; yani aylarca, belki yıl anlaşamadık. Türkiye'nin tezlerine İngilizler itiraz ediyordu. Washington'da, Sayın Cumhurbaşkanımız, o zaman doğrudan doğruya Tony Blair'e, Türkiye'nin niçin itiraz ettiğini anlattı. Tony Blair dedi ki; "Bir politikacı olarak sizi çok iyi anlıyorum. Çok haklısınız" dedi. Yanındakilere "Bana böyle anlatmamıştınız. Türkler nasıl istiyorsa öyle yapın" dedi. Bu, benim önümde oldu. Size, başka örneklerini de anlatabilirim. Bunun için demek istiyorum ki, en üst düzeyde konuşulur.

Efendim, Avrupa Birliği hukuka aykırı hareket ederse ne olur? Türkiye nasıl ki "Anayasamızı bir kere ihlal edersek bir şey olmaz" diyemezse, Avrupa Birliği de "hukuku bir kere ihlal edersek bir şey olmaz" diyemez. Avrupa Birliği şu anda uluslararası hukuku ihlal eden bir kuruluş haline düşmüştür; yani "Kıbrıs meselesi bir şekilde çözülsün de, bu mesele ortadan kalksın" diye, biraz da telaşları bundandır; çünkü bu tescil edilecek. 16 Nisanda anlaşmayı imzaladıkları gün, Avrupa Birliğinin hukuku ihlal ettiği tescil edilecek. Bana karşı Türkiye ne yapabilir? Bunu en iyi Gündüz Aktan bilir. Adalet Divanına mı gidirsiniz? Avrupa Birliğinin Adalet Divanına sadece üye ülkeler gidebiliyor; oraya gidemezsiniz. Uluslararası Adalet Divanına gidebilir misiniz? O konu da tartışılabilir bir konudur.

Geçmişte biz gittiğimizde, **Bozkurt Lotus** davası hariç, başarıyla kapıdan çıktığımızı pek hatırlamıyorum; ama şu yapılabilir: Avrupa Birliğinin aldığı bu haksız kararı, hukuka aykırı kararı, siyasi düzeyde söyleyeceksiniz. Şimdi burada bir itirafta bulunalım. Böyle toplantılarda söylemezsek, hiçbir yerde söyleyemeyiz. Biz maalesef, geçtiğimiz 5 yıl içinde -Sayın Bozer döneminde daha farklıydı tabii; Türkiye daha cesaretliydi- hiçbir politikacımıza bu meseleyi, Avrupa Birliğinin hukuku ihlal ettiğini; Kıbrıs'ı aday yapmakla ihlal ettiğini kamuoyu önünde söyletmedik. Ne zaman bu konu gündeme gelse, politikacılar "Biz böyle söylüyoruz; ama başkaları da, başka türlü söylüyor. Demek ki ihtilafı bir konu" diye geçiştirdiler; ama bunu mesele yapmak lazım, bunu bir dava yapmak lazım, bunu Türkiye'nin bir tezi yapmak lazım. Teknik düzeyde yaptık. Birleşmiş Milletlerde tescil ettik, notalar verdik, açıklamalar yaptık, kıymeti yok; yani siz devlet adamı olarak bu gibi konulara sahip çıkmazsanız, bu işler sahipsiz kalır; yani bu, büyük bir hukuk ihlalidir ve maalesef Türkiye, siyasi düzeyde bu hukuk ihlaline sahip çıkmamıştır. Niçin çıkmamıştır? Bilemem. Onu siyaset adamları bizden iyi bilir. Belki haklı gerekçeleri vardı; ama bunu hiçbirine söyletmedik. İşin hazin tarafı budur.

OTURUM BAŞKANI- Teşekkür ederim Sayın Öylen.

Ben, aslında kendi hatıramdan bahsetmekten hoşlanmam; fakat şimdi burada sırası geldi. Kendimi biraz mecbur hissediyorum.

Evvla bir cümle söyleyeyim. Maalesef uluslararası alanda hukuk, geçerliliğini tam anlamıyla muhafaza etmiyor. Bu, benim kendi sıkıntım. Bu, uluslararası hukuktan ziyade, bazı ikili görüşmelerle halledilecek. Kıbrıs, benim zamanımda tam üyeliğe müracaat etti ve o zaman bizim işlerden sorumlu komiser Matutes'ti. Sonra İspanya Dışişleri Bakanı oldu falan. Kendisiyle uzun uzun konuştuk. Onu peşin söyleyeyim. Bana, şunu söyledi: "Hiç üzülme. Bak, ben bunu rafa koyuyorum. İşleme koymayacağım" dedi. Bizim zamanımızda işleme konmadığı gibi, 2 sene işleme konmadı; ama sonra ne oldu, ne bitti? Bu işte sorumluluk alan arkadaşları herhangi bir itham altında bırakmak istemiyorum. Dışarıdaki siyasi şartlar ne ölçüde değişti ve nasıl girdi? O ayrı bir konu.

Buyurun efendim.

Doç. Dr. KÜRŞAT ESER- Sayın Bakanım, ben burada tartışma zemini yaratmaktan öte, bildiğiniz gibi dış politika bir partiler üstü olaydır, sürekli olması gerekir ve ortak bir hafızadır. Bu çerçevede içerisinde baktığımızda Kıbrıs'la ilgili olarak zaman zaman Avrupa Birliği kurumlarının; Konsey Komisyonunun, Parlamentonun, Güney Kıbrıs Rum Yönetiminin Avrupa Birliğine alınacağı noktasında birtakım ifadeleri olmasına rağmen, bildiğiniz gibi geçtiğimiz hükümet zamanında bir karşı çıkış yapılmış ve Avrupa Birliği tarafında bir tereddüt ortaya çıkmıştı; fakat 2002 Kopenhag'ta, Aralıkta müzakere ifade edilirken, tarih alma noktasında odaklanırken, bunun yanına üçlü bir paket ifade etmek ve Kıbrıs ve AGSP'yi de bununla beraber görüşülebileceğini ifade etmek, bence yanlış bir strateji olmuştur. Bu yanlış strateji neticesinde Avrupa Birliğinin cesaretlendirildiğini ve Güney Kıbrıs Rum Yönetimini aldığı düşünüyorum. Onur Bey, ben böyle düşünüyorum. Siz katılıyor musunuz?

Teşekkür ediyorum.

ONUR ÖYMEN- Bu konuda kısaca bilgi vereyim. Durum şöyleydi: Sayın Bozer anlattı, Başlangıçta Türkiye buna kuvvetle karşı çıkıyordu, hata bazı Avrupa ülkeleri de buna karşı çıkıyordu. Mesela o zamanki Alman Dışişleri Bakanı Kinkel; "Benim cesedimi çiğnemenen Kıbrıs'ı hiç kimse üye yapamaz" demişti. Fransa Cumhurbaşkanı Chirac; "kesinlikle Kıbrıs sorunu çözülmeden, Kıbrıs'ı Avrupa Birliğine üye yapamayız" dedi. Sonra ne oldu? Sonra Yunanistan dedi ki; "Eğer Kıbrıs'ı üye yapmazsanız, ben Avrupa Birliğinin genişlemesini veto ediyorum. Polonya'yı, Çek Cumhuriyetini, Macaristan'ı, hiçbirini sokmam" dedi. Bizde hani "yumuşak gözükelim, şirin gözükelim, bizi çok sevsinler" görüşü var ya, anlaşılan Yunanistan'da bu yok, açıkça şantaj yaptı. Bunu ilan ettiler; yani gizli kapaklı değil. Bunu basına açıkladılar ve ondan sonra Avrupa Birliği, Yunanistan'a boyun eğdi. İlk boyun eğen İngiltere'dir. İlk "Kıbrıs meselesi çözülme de Kıbrıs'ı üye yaparız" diyen İngiliz Dışişleri Bakanıdır. Ondan sonra Avrupa Komisyonu aynı şeyi söyledi, başkaları söyledi. Bizim eksikimiz ne oldu? Demin dediğim gibi bu sözlere, siyasi düzeyde yeterli tepki gösteremedik; yani kıyameti koparacaksınız. Nasıl Kıbrıs'a S-300'lerin konuşlandırmasını, devlet ağırlığını koyarak engellediysek, burada da bunu yapacaktık; ama yapamadık. Benim kanaatimi sorarsanız, Türkiye'nin bunu çok ciddi bir dış politika meselesi haline getirmemesi siyasi açıdan isabetli olmamıştır.

GÜNDÜZ AKTAN- Burada bir noktayı söyleyeyim. Evet, Yunanistan “genişlemeyi veto ederim” dedi. Aslında bu, son derece uydurma bir tehditti. Bakın, genişlemeyi veto ettiği anda orada kaç ülke var? 10 ülke. O zaman 10 ülke birden Kuzey Kıbrıs’ı tanıyiverirdi ve işi biterdi. Onun için o, bizi ikna etmek için kullanmış olduğu bir tezdi.

OTURUM BAŞKANI- Teşekkür ederim.

Buyurun Sayın Büyükelçi.

AHMET ZEKİ BULUNÇ (Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti Büyükelçisi)- Ben, hocamın “Bu karşı çıkışın müeyyidesi ne olur?” şeklindeki sorusuna dayalı olarak bir polemige girmemek amacıyla ben de bir soruyu yöneltmek istiyorum. Şimdi bütün taraflarca ve uluslararası alanda Garanti Antlaşmasının geçerliliği kabul edilmektedir ve Garanti Antlaşması sadece Kıbrıs’ta yaşayan Türklerin can güvenliğini garanti eden bir anlaşma değildir. Türkiye’nin çıkarlarıyla birlikte ortaya konmuş olan Kıbrıs Statüsünü garanti etmektir. Avrupa Birliği sürecinde tek yanlı olarak Rum tarafının başvurusunun üyeliğe dönüştürülmesi durumunda bu statü ortadan kaldırılmaktadır. Dolayısıyla Türkiye’nin garanti hakkı çiğnenmektedir ve o hakkın kendisine getirdiği statü, tek yanlı olarak bozulmaktadır. Peki bu noktada Türkiye’nin Garanti Antlaşmasını dikkate alarak ortaya koyabileceği tavır ve politikalar olamaz mı?

GÜNDÜZ AKTAN- Bunu, hukuki açıdan tabii çalışıyoruz. Siz de biliyorsunuz. İlginç bir şey var. Bazı şeyler çok tesadüfe bağlı. Garanti Antlaşmasının içerisinde hukuk yoluna gidileceğine dair bir madde yok, ittifak anlaşmasının içerisinde hukuk yoluna gidileceğine dair madde var. Şimdi, Garanti Antlaşmasının içerisine niye konulmadığını bilemiyorum. Buna rağmen gidebilir misiniz? Hukuken gidebilirsiniz. Engeller nelerdir? Bunun şimdi engelleri var mı, yok mu, onu araştırıyoruz. Ciddi engelleri var, bizden kaynaklanan engel var. Bir kere divan yargısını biz tanımadığımız için tahkimname yapmamız lazım. Tahkimnameyi kiminle yapacağız? Kıbrıs’ı temsilen Güney Kıbrıs’la yapacağız, Yunanistan’la yapacağız. Yunanistan’la yapmaya gerek yok. O, o alanı vermiş, İngiltere’nin de rezervi var; yani geçmişte olmayacak şeyler olmuş. Dolayısıyla zor bir süreç. Ayrıca dava başladıktan sonra da

zorlukları var. tabii bu zorlukları çok büyütmemek lazım; ama biliyorsunuz araştırıyoruz, bir yerden yakalamaya çalışıyoruz.

ONUR ÖYMEN- Şimdi diplomaside, bu gibi durumlarda yapılacak işler vardır; yani sadece hukuk yoluna başvurmak değildir. Diplomaside birisi gelip de size hukuk dersi vermeye kalktığı zaman, hemen bunu çıkarırsınız. Geçmişte bize yabancılar hep böyle yapardı. Biz, bir konudan şikâyet ettiğimiz zaman, onlar kendilerince haklı olup, bizim yanlış bir iş yaptığımız bir mesele varsa masalarında dururdu, bizi susturmak için hemen önümüze koyarlardı. Şimdi birisi size gelip de hukuk dersi vermeye kalktığı zaman, uluslararası hukuka uymuyorsunuz, şunu yapmıyorsunuz, bunu yapmıyorsunuz” dediği zaman hemen bunu çıkarıp, masaya koyacaksınız. O zaman susturursunuz. Yapılacak iş budur; ama bu da yetmez. Demin dediğim gibi bunu büyük bir siyasi mesele yapmak lazımdı, hâlâ da yapabiliriz, hâlâ da çok geç değildir. Bununla bağlantılı olarak veya olmayarak “Türkiye dış politikasında -Siyasetten bahsediyorum, Hariciyeden değil. Hariciyedeki arkadaşların cesaretini biliyoruz- siyesi düzeyde eksik olan nedir?” diye bir soru aklınıza gelirse, bunun cevabı bir kelimedir. Türk diplomasisinde eksik olan cesarettir.

OTURUM BAŞKANI- Buyurun sayın Arat.

TUĞRUL ARAT- Teşekkür ediyorum Sayın Hocam.

Başkanlıkla hocalık arasında tereddütsüz “hoca” hitabını tercih ediyorum; çünkü lisanstan beri gerçekten benim hocamsınız. Dolayısıyla da o şekilde hitap ediyorum.

Kıbrıs, aslında bugün konuşulacak bir konu değil; çünkü konunun gündemi farklı. Kıbrıs, çok önemli bir konu. Böyle başka bir gündemin arasına sıkıştırılacak bir konu değil. Bunu ayrıca tartışmak lazım. Yalnız Kıbrıs'ta bazı şeyler var. Aslında Sayın Öymen zaten belirtti. Bir ara öyle konuşuyoruz ki, her şey olup, bitmiş. Daha yapılacak çok şey var ve aslında yapılmalıdır. Hiç de geç olmuş değil. Türkiye, gerçekten bu Kıbrıs konusuna çok ciddiyetle eğilmelidir ve zaten eğiliyor da. Onu da biliyoruz. Türkiye, özellikle de Kıbrıs'ın üyeliğine sürekli karşı çıkmak zorundadır; yani çok çeşitli açılardan Türkiye'nin bu zorunluluğu var; ama bir başka açıdan daha var;

çünkü Türkiye eğer şimdiden karşı çıkmazsa, ilerde Kıbrıs'ın Avrupa Topluluğuna üyeliği kesinleşince, Gümrük Birliği nedeniyle Güney Kıbrıs Rum Yönetimini tanımak zorunda kalacaktır. Şimdiden o tanımama durumunun haklılığını temin edebilmek için dahi bu diplomatik protestolarını ortaya koymak ve bunları birtakım kayıtlara geçirmek durumundadır. O sebeple bunun mutlaka yapılması lazım.

Bu, başka türlü bizim Ankara Antlaşmasını da zedeleyecektir. Kaldı ki Ankara Antlaşmasında hükümler var. Aslında Ankara Antlaşmasındaki bu hüküm, çok dikkati çekmeyen bir hüküm: ama çok önemli bir hüküm. Avrupa Topluluğu üye almadan önce Türkiye'ye danışmak zorundadır -21 veya 23. Madde falan. Buna bakmak lazım- ve Ankara Antlaşmasının bu hükmü, tabii "Olmayacakmış. Türkiye istemiyor" sonucunu ortaya koymak için değil; ama Türkiye'nin eğer bazı sıkıntıları varsa, onun giderilmesini sağlamak içindir. Dolayısıyla Türkiye'nin şimdiden bu maddeye dayanarak, bir araç olarak kullanarak, eğer ilerde Kıbrıs Rum Yönetimi bu haliyle üye olursa, Gümrük Birliği bakımından bazı revizyona ihtiyacı olacağını ya da Kıbrıs Rum Yönetiminin durumunun özel olarak değerlendirilmesi gerekeceğini şimdiden ifade etmiş olacaktır. Böylece de kendi ilişkisini sağlama alacaktır. Bu bakımdan Türkiye'nin bu protestosu çok önemli.

Bir başka husus daha var. Şimdi ona da değinmek lazım. Aslında Kıbrıs, henüz üye olmuş değil. Buna da çok dikkat etmek lazım. Zirve toplantıları bağlayıcı kararlar alamaz. Zirve, sonuç bildirisi yayınlar. Bunların bağlayıcı hale dönüşmesi, Avrupa Topluluğu organı olan kurulların alacakları kararlara bağlı. Şimdi bakın, Kıbrıs'ın önünde daha neler var? Bir kere Kıbrıs'la müzakereler tamamlanacak, Katılım Anlaşması imzalanacak. Ondan sonra da bütün Avrupa Birliğine üye devletler, kendi anayasalarına göre bu katılım anlaşmasını onaylayacaklar. Böyle 15 tane ülkeyi dolaşacak. Arkasından konu Avrupa Birliğine gelecek. Avrupa Birliğinde komisyon görüşünü hazırlayıp konseye gönderecek, konsey parlamentodan **esent** alacak; yani üye "olması uygundur" diye karar alacak. Bunlar hep karar süreçleri ve işleyecek. Bu gelecek, sonra oybirliğiyle Bakanlar Konseyi yeniden karar alacak.

Bütün bu süreçlerde zaten mevcut vehimler var; hâlâ Fransa'nın var, hâlâ Hollanda'nın var, hâlâ İngiltere'nin var. Daha henüz üye devletlerin kafalarında Kıbrıs konusu tamamen çözülmüş değil; ama gerçek olan bir şey var ki, Yunanistan

hakikaten bunu başarıyla yürütüyor. Dolayısıyla Türkiye, her türlü çingarı, çıkarabileceği her türlü çingarı çıkarmalıdır. Sonuçta olur veya olmaz; ama mümkün olduğu kadar en son sıkıntısı neyse, onu da Avrupa Topluluğuna vermeli. Bu, mutlaka yapılması lazım gereken bir şey. Bunu yaparken de Türkiye'nin bir şeyi unutmaması lazım. Türkiye, zaman zaman kendi kendini bağlıyor.

Avrupa Topluluğuna üyeliğiyle, Kıbrıs sorununun çözümü arasında doğrudan bir ilişki yoktur. Bir kere bunu da göz önünde bulundurması lazım. Eğer Türkiye'nin, Avrupa Birliğine üyeliği Kıbrıs'ı vermeye bağlanıyorsa, zaten üyeliği yok demektir; yani böyle anlamsız bir şart olmaz. Efendim "Ege'den vazgeç, Kıbrıs'tan vazgeç, Güneydoğudan vazgeç, ondan sonra seni alacağım" şeklinde bir değerlendirmeye doğru gider. O sebeple böyle birebir bir bağlantı içinde kendisini hissetmemeli ve Türkiye, Kıbrıs için sonuna kadar her türlü çingarı çıkartmalıdır. Daha uzun yol vardır. Daha ne olacağı hiçbir zaman belli olmaz. Uluslararası konjonktür o kadar hızlı geliyor ki, ne zaman, ne olacağı hiçbir zaman belli olmaz ve üyelik için daha bağlayıcı kararlar alınmış değildir. Sadece zirve direktif verilmiştir, süreç başlamıştır. Bağlayıcı kararlar o süreç içinde alınacaktır. Bunu ifade etmek istedim.

OTURUM BAŞKANI- Efendim, bize tahsis edilen saat doldu. Evvela bizi sabırla dinleyen bütün değerli konuklara hem kendi adıma, hem panelist arkadaşlarım adına teşekkür ederim. Bundan sonra Başkent Üniversitesi Rektörümüze "hoş geldiniz" diyorum. Biraz geciktiniz; fakat insani bir görevi yerine getirmek dolayısıyla aramızda olmadınız. Sizden mahrum kalmamıza rağmen, bu tercihiniz dolayısıyla da sizi kutluyorum ve sizlere, bu toplantıyı düzenlediğiniz için teşekkür ederim. Bir de panelist arkadaşlarım var. Hepsi çok değerli fikirler ileri sürdüler. Ben, hepsine teker teker şükranlarımı ifade ediyorum, bu faaliyetlerin devamını diliyorum.

En son bir cümle söyleyeyim de kapatayım. Evet, Kıbrıs'ta bu prosedür var; ama adamlar karar verdiler mi, bu prosedürü çok kısa zamanda gerçekleştirebiliyorlar.

Efendim, hepinize saygılar sunarım.

SUNUCU- Değerli yorumlarınızdan ötürü siz saygıdeğer panelistlerimize ve katılımınızdan ötürü siz değerli konuklarımıza teğekkür ederiz.

Panelimiz sona ermiştir.

.....0.....